

Spis treści

	Str.
Wstęp	4
Bibliografia	6
Rozdział I. Bednary w średniowieczu	8
1. Położenie geograficzne Bednar.....	8
2. Własność arcybiskupia wokół Łowicza.....	10
3. Przeniesienie Bednar na prawo średzkie.....	13
4. Bednary w XVI wieku.....	15
Rozdział II. Folwark bednarski w XVII i XVIII wieku	18
1. Położenie folwarku.....	18
2. Dwór.....	20
a) Budynek mieszkalny.....	20
b) Pozostałe zabudowania.....	23
c) Gościniec i młyn.....	28
d) Żywy inwentarz.....	30
Rozdział III. Wieś Bednary w XVII i XVIII wieku	34
1. Położenie wsi.....	34
2. Łany chłopskie.....	35
3. Mieszkańcy Bednar.....	40

4. Dobytek mieszkańców Bednar.....	48
a) Zabudowania wiejskie.....	48
b) Żywy inwentarz.....	52
5. Podatki i powinności.....	55
Zakończenie.....	58

Wstęp

Urodziłem się i wychowałem w Bednarach . Stąd bliskie mi jest wszystko , co dotyczy mojej rodzinnej miejscowości . A więc i jej przeszłość .

Jedynym , istniejącym dotychczas opracowaniem przeszłości Bednar jest krótkie , skondensowane hasło Jana Wareźaka w „Słowniku historyczno – geograficznym Księstwa Łowickiego” . Jan Wareźak korzystał z zachowanych w Gnieźnie archiwów , dokładnych lustracji z różnych lat . O historii całego Księstwa Łowickiego doskonale jest jego „Osadnictwo kasztelani łowickiej” .

Poza pracami Jana Wareźaka w zasadzie nikt nie zajmował się historią Bednar . Nie ma również opisanej przeszłości parafii bednarskiej ani innych instytucji znajdujących się w Bednarach . Z braku szerszych opracowań , musiałem sięgnąć do zachowanych archiwaliów . W czasie dwukrotnego wyjazdu i pobytu w Gnieźnie , gdzie ma siedzibę Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , odnalazłem lustracje Bednar z następujących lat : 1639 , 1641 , 1685 , 1739 , 1749 , 1767 , 1777 i 1795 .

Zasób gnieźnieńskich archiwaliów jest również z mikrofilmowany w łowickim archiwum , które podlega Archiwum miasta stołecznego Warszawy oddział w Łowiczu .

Poza tym na wiadomości o Bednarach , natrafiłem także w różnych opracowaniach dotyczących Łowicza i jego okolic . A zwłaszcza w wydawnictwach źródłowych , takich jak : „Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza” i „Liber Beneficiorum” Jana Łaskiego z 1521 roku ¹ .

Tak zebrany materiał , dotyczący wsi i folwarku bednarskiego, podzieliłem na trzy rozdziały . Rozdział pierwszy – Bednary w średniowieczu , rozdział drugi – Folwark w Bednarach , trzeci rozdział – Wieś Bednary .

Rozdział pierwszy poświęciłem na omówienie najwcześniejszej historii wsi . Umieściłem w nim między innymi informacje o położeniu geograficznym Bednar . Poruszyłem także sprawę

¹ Jan Łaski , Liber Beneficiorum , wydał ks. Jan Łukowski z uwagami ks. Jana Korytkowskiego , Tom II , Gniezno 1881 r. , str. 268-270.

przeniesienia wsi z prawa polskiego na prawo średzkie . Poza tym w pierwszym rozdziale znajdują się również dane dotyczące arcybiskupstwa gnieźnieńskiego . Pobieźnie opisałem także sprawy gospodarcze Bednar do końca XVI wieku .

Drugi rozdział poświęciłem w całości folwarkowi bednarskiemu. Po pierwsze prześledziłem tutaj stan folwarku bednarskiego , w jakim on się znajdował , przez kolejne lustracje pochodzące z XVII i XVIII wieku . Omówiłem w nim także sprawy gospodarcze dotyczące dworu w Bednarach . Poza tym w drugim rozdziale wspomniałem również o gościńcu i młynie na Bzurze .

W trzecim rozdziale poświęciłem miejsce wsi bednarskiej . Umieściłem tutaj informacje na temat tego , gdzie znajduje się najstarsza część Bednar . Prześledziłem tutaj także zmiany zachodzące w areale gruntów , należącym do gospodarzy bednarskich . W trzecim rozdziale nie pomiąłem również problemu mieszkaniowego . Oprócz tego wspomniałem w nim o tym co hodowano w gospodarstwach bednarskich . Poza tym przedstawiłem tutaj jeszcze podatki i powinności mieszkańców Bednar .

Podział materiału , w tej pracy , na trzy rozdziały wydaje mi się najlepszy . Ponieważ pozwala on na dobre ukazanie losów wsi Bednar i folwarku bednarskiego w XVII i XVIII wieku .

W pracy natomiast , marginalnie potraktowałem tak ważną , w dziejach Bednar , instytucję jaką jest parafia .

Poza tym nie wykorzystałem również archiwów (akta chrztów, ślubów i zgonów mieszkańców Bednar) należących do parafii bednarskiej . To wymaga osobnych studiów .

Swoją pracę o historii wsi zakończyłem wraz , z rozbiorami Rzeczypospolitej , i nie poruszałem zagadnień związanych z XIX i XX wiekiem .

W tym miejscu chciałbym podziękować księdzu Aleksandrowiczowi , dyrektorowi archiwum w Gnieźnie , za udostępnienie mi materiałów .

Poza tym ślę również podziękowania do archiwum w Łowiczu , gdzie mogłem skorzystać ze znajdujących się tam mikrofilmów .

Szczególne zaś , wyrazy wdzięczności kieruję do mojego promotora księdza dr Zbigniewa Skiełczyńskiego , który służył mi pomocą i wspierał duchowo podczas pisania pracy .

Bibliografia

I. Źródła archiwalne .

1. Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej w Gnieźnie .

- Inwentarz Klucza Kapińskiego przez Alexandra Głębockiego podany a. 1639 , sygn. B 164 ,
- Inwentarz Klucza Kapińskiego przez Woyciecha Węzyka podany a. 1641 , sygn. B 165 ,
- Inwentarz dóbr arcybiskupich z 1685 r. sygn. B 148 ,
- Inwentarz Xięstwa Łowickiego przez ks. Józefa Bratkowskiego spisany a. 1739, sygn. B 150 ,
- Inventarium bonorum Ducatus Loviciensis per. Joannem Mlicki conscriptum a. 1749 , sygn. B 151 ,
- Inventarium Ducatus Loviciensis per. Antonium Mathiam a Bogusławice Sierakowski conscriptum a. 1767 , sygn. B 153 ,
- Inventarium Ducatus Loviciensis per. Theodorum Gabrielem de Siemianice Siemiński conscriptum a. 1777 , sygn. B 154 ,
- Inventarium Ducatus Loviciensis per. Josephum Gembarth conscriptum a. 1795 , sygn. B 158 .

2. Archiwum m. st. Warszawy oddział w Łowiczu .

- mikrofilmy lustracji z Gniezna .

II. Źródła drukowane .

- Liber Beneficirum Jana Łaskiego , wydał ks. Jan Łukowski z uwagami ks. Jana Korytkowskiego , Tom II , Gniezno 1881 r. ,
- Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza , cz. III , dokumenty z lat 1356-1381 , Warszawa 2000 r. ,
- Supliki chłopskie z XVIII wieku , wydała Janina Leskiewiczowa i Jerzy Michalski , Warszawa 1954 r.

III. Opracowania .

- Ks. Wieteska Józef , Katalog Prałatów i Kanoników Prymasowskiej Kapituły Łowickiej od 1433 do 1970 r. , Warszawa 1971 r. ,
- Warężak Jan , Słownik Historyczno-Geograficzny Księstwa Łowickiego Wrocław -Warszawa - Kraków 1961 r. ,
- Warężak Jan , Rozwój uposażenia arcybiskupstwa gnieźnieńskiego w średniowieczu . Z uwzględnieniem stosunków gospodarczych w XIV i XV wieku , Lwów 1929 r. ,
- Warężak Jan , Osadnictwo w kasztelani łowickiej (1136 -1847) cz. I Łódź 1952 r. ,
- Ihnatowicz Ireneusz , Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku , Warszawa 1967 r.

Rozdział I.

Bednary w średniowieczu .

1. Położenie geograficzne Bednar .

Przy linii kolejowej Łowicz-Warszawa , dwa przystanki przed Łowiczem znajduje się stacja Bednary . Jest ona ważnym węzłem kolejowym przez który przejeżdżają pociągi do Warszawy , Łowicza , Skierniewic i Łodzi . Około trzech kilometrów od Bednar , na lewym brzegu Bzury przebiega bardzo ważna trasa drogowa będąca szlakiem tranzytowym z zachodu Europy na wschód . Łączy ona Warszawę z Poznaniem i Łodzią . Natomiast same Bednary przecina podrzędna droga , która biegnie z Kompiny przez most na Bzurze , Nieborów i dalej kieruje się na Skierniewice .

Wieś Bednary położona jest na prawym brzegu Bzury , poniżej Łowicza . W tej okolicy układ terenu jest taki , że na lewym brzegu rzeki znajduje się wysoko położona równina a wsią Kompina i bardzo urodzajnymi glebami . Natomiast po jej prawej stronie teren jest niski i znajdują się na nim łąki , zalewane podczas powodzi przez wody Bzury , które zajmują obszar o długości kilku kilometrów i szerokości ponad kilometra . Na południe od tych łąk na nieco podwyższonym terenie , gdzie nie dochodzą powodzie , usadowiła się wieś Bednary .

W okresie gdy Bednary należały do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego , po lokacji na prawie średzkim (niemieckim) , miejscowe gospodarstwa były skupione w jednym ciągu .

We wczesnych latach XX wieku , na terenie Bednar miała miejsce komasacja gruntów . Przed jej przeprowadzeniem gospodarstwa bednarskie miały bardzo wąski ale i bardzo długi pas ziemi . Według opowiadań starszych mieszkańców Bednar , był on tak wąski , że wóz konny ledwo mógł na nim wykręcić . A zarazem taki pas miał długość 3-4 kilometrów i ciągnął się od łąk aż pod sam Nieborów . Komasacja spowodowała , że znikły takie niedogodności . W wyniku jej przeprowadzenia moi przodkowie otrzymali ziemię w pobliżu dzisiejszej stacji kolejowej .

Dzisiejsze Bednary to wieś , składająca z kilku części , rozrzuconych na dużym obszarze . W jej skład wchodzi : Stara Wieś , Bariierka , Józefów , Ruda oraz Kolonia . Administracyjnie wieś jest podzielona na : Bednary Wieś i Bednary Kolonia .

W obecnych Bednarach istnieje szkoła podstawowa . Działają tutaj również dwie Ochotnicze Straże Pożarne . Oprócz nich na terenie wsi znajdują się dwa sklepy Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” z siedzibą w Nieborowie , a także kilka sklepów prywatnych .

2. Własność arcybiskupia wokół Łowicza .

Łowicz wraz obszarem leżącym wokół niego , prawdopodobnie już od rządów arcybiskupa Marcina (1098-1118) należał do uposażenia stołu arcybiskupów gnieźnieńskich . Najwcześniejsza znana nam wzmianka o tych terenach pochodzi z bulli papieża Innocentego II z 1136 roku , która to zatwierdzała dobra arcybiskupie². W dokumencie tym jest wspomniany Łowicz wraz ze wszystkimi wsiami . Natomiast niema w nim mowy o poszczególnych częściach kasztelani łowickiej . A więc wynika z tego , że już wtedy najprawdopodobniej była to jednostka o zwartej budowie , której granic nie trzeba było określać .

W tym czasie Łowicz był grodem , pochodzącym prawdopodobnie jeszcze z czasów pogańskich . Zarządzał on ściśle określonym , leżącym wokół niego obszarem , na którym znajdowały się wioski i lasy .

Z grodem łowickim , najprawdopodobniej jeszcze przed nabyciem tych terenów przez arcybiskupstwo gnieźnieńskie , wiąże się istnienie osad służebnych . W tym czasie , istniały już takie wsie jak : Zduny , Łażniki (Łaziębniki) czy Bobrowniki . I do tego typu wsi należały Bednary .

Następnie dobra te zostały , pod koniec XII wieku , siłą zabrane przez jednego z książąt mazowieckich . Kościół jednak zażądał zwrotu zagarniętych terenów . Na to z kolei , początkowo , nie chciał się zgodzić książę Konrad Mazowiecki . Jednak groźba ogłoszenia przez arcybiskupa klątwy spowodowała , że zmienił on zdanie . Pogodzenie zwaśnionych stron odbyło się na zjeździe w Łęczycy . Restytucja kasztelani łowickiej do arcybiskupstwa nastąpiła w 1210 roku .

O restytucji kasztelani łowickiej do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego , mówią nam dwa przywileje . Pierwszy z nich , w roku 1210 otrzymał arcybiskup Henryk Kietlicz z rąk książąt Leszka Krakowskiego , Konrada Mazowieckiego , Władysława Kaliskiego i Kazimierza Opolczyka³ . Drugi przywilej w roku 1242 książę Konrad Mazowiecki nadał arcybiskupowi Gnieźnieńskiemu Fulk - Pełce .

² Jan Warężak , Osadnictwo kasztelani łowickiej (1136-1847) , cz. I , Łódź 1952 r. , str. 151.

³ Tamże str. 153.

Pierwszym znanym nam dokumentem , mówiącym o dobrach arcybiskupstwa gnieźnieńskiego wokół Łowicza , jest przywilej księcia Ziemowita z 17 maja 1359 roku ⁴. W dokumencie tym książę Ziemowit potwierdził wszystkie dawniejsze wolności , nadania i cały majątek ziemski arcybiskupstwa w ziemi łowickiej . Przywilej ten po raz pierwszy wylicza osady i wsie znajdujące się na tym terenie . W pierwszej grupie dóbr arcybiskupich wymienione jest miasto Łowicz z zamkiem oraz następującymi wioskami :

Maliszcze – Małszyce , Duplice , duplex Koslov – Kozłów Biskupi i Kozłów Szlachecki , Slakow binum – Złaków Borowy i Złaków Kościelny , Czyrnewo – Czerniewo (obecnie Karsznice) , Rosdzicze – Różyce , Koczerzewo – Kocierzew , Lypnycza – Lipnica , Jeserko – Jeziorko , Blandowo – Błędów , Sirzniki – Sierzniki , Lagussowo – Łaguszew , Boczkowicze – Boczki , Szabostowo binum – Zabostów Wielki i Zabostów Mały , Campina – Kompina , Patoky – Patoki , Kanszicze – Kęszyce , Sirchowo – Sierzchów , Sambky – Ziąbki i nieznane nam dzisiaj Cossowo . Przywilej w tej grupie wymienia 25 wsi , które z czasem miały wejść w skład kluczy : łowickiego i kompińskiego .

Drugą grupę 13 wiosek , wymienionych przez przywilej księcia mazowieckiego Ziemowita , stanowiły osady leżące w większości nad rzeką Skierniewką (prawym dopływem Bzury) , a były to :

Seymicze – Samice , Pomantchna – Pamiętna , Damba – Dęba , Squyrnyvicze – Skierniewice , Mocra – Mokra , Sirakowicze – Sierakowice , Stachlevo – Stachlew , Bobrowniki , Lupa – Łupia (dzisiejsza Arkadia) , Miślakowo – Mysłaków , Janowice , Bednary i Zielkowicze – Zielkowice ⁵. Wsie te później weszły w skład kluczy : kompińskiego i skierniewickiego .

W roku 1359 dokonano także komasacji Gzowa i Pacierzewic , wyniku czego powstała wieś Łupia (dzisiaj Arkadia) , nazwana tak od rzeki nad którą leżały połączone wioski .

Kasztelania łowicka była jednostką należącą do stołu arcybiskupów gnieźnieńskich . W jej skład wchodziło kilka kluczy i partykularzy , takich jak :

- Klucz łowicki ,

⁴ Tamże str. 156.

⁵ Tamże str. 157.

- Klucz zduński ,
- Klucz kompiński ,
- Klucz chruśniński ,
- Klucz mnichowicki ,
- Klucz łyżkowicki ,
- Partykularz słupski .

Wszystkie klucze i partykularze w całym majątku arcybiskupim były określane mianem dóbr stołowych , czyli dóbr z których arcybiskup czerpał dochody . Latyfundium arcybiskup zarządzał przy pomocy odpowiednich ludzi w administracji , którzy kontrolowali dobra arcybiskupstwa . Dokonywali spisów w każdej wsi . Spisywali jakie i ile wieś płaciła podatki , ile miała ziemi , ilu było mieszkańców w danej wsi . Dokładne spisy pozwalały arcybiskupowi orientować się w rozwoju i gospodarce włości . Poza tym podział na klucze i partykularze pozwalał na dobre gospodarowanie dobrami . Wielu arcybiskupów starało się , aby ten ogromny majątek przynosił coraz to większe dochody .

Bednary w XIV wieku były wsią służebną , należącą do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego . Jej nazwa pochodzi od zawodu bednarza . Bednary w owym czasie , wchodziły w skład klucza kompińskiego , który był częścią kasztelani łowickiej . Pierwsza wzmianka na temat wsi pochodzi z roku 1357 . Wtedy to Bednary zostały przeniesione z prawa polskiego na prawo średzkie , czyli niemieckie ⁶ . Kiedy została założona wieś Bednary na prawie polskim tego niestety , nie wiemy . Lecz na pewno przed rokiem 1357 . A może nawet znacznie wcześniej , w czasach pogańskich .

W wyniku lokacji Bednar na prawie średzkim , sołectwo we wsi nabył niejaki Stanko , syn Jana z Kompiny . W zamian za to miał on sprowadzić osadników na 20 łanów należących do arcybiskupstwa .

⁶ Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza , cz. III , dokumenty z lat 1356-1381 , Warszawa 2000 r. , str. 10-11.

3. Przeniesienie Bednar na prawo średzkie .

W XIV wieku duża część wsi i osad w kasztelani łowickiej została , przez arcybiskupa gnieźnieńskiego , przeniesiona z prawa polskiego na prawo średzkie (niemieckie) . Celem tej reorganizacji było podniesienie na wyższy poziom kultury rolnej , a tym samym powiększenie dochodów stołu arcybiskupiego . Przeniesienie wsi na prawo średzkie powodowało , duże w niej zmiany . Przede wszystkim układ gospodarstw wiejskich został uporządkowany . Poza tym wraz z reorganizacją wsi , przy niektórych z nich , powstawały sołectwa zarządzane przez sołtysów .

Przenoszenie w XIV wieku wsi , leżących na terenie kasztelani łowickiej , z prawa polskiego na prawo średzkie nie ominęło także moich rodzinnych Bednar . Dokument sankcjonujący lokację wsi na prawie średzkim został wydany przez arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Skotnickiego w święto Bożego Ciała roku 1357 w Łowiczu⁷ . Świadcami tego wydarzenia byli : Jan dziekan , Mikołaj kanclerz gnieźnieński , Jan kustosz poznański , archidiakoni Jackon i Zutkon oraz Mikołaj i Wojciech kanonicy łączycy . Sporządzeniem dokumentu lokacji Bednar zajął się Mikołaj z Wolborza , notariusz dworu arcybiskupiego .

W dokumencie z roku 1357 , dotyczącym lokacji Bednar , arcybiskup Jarosław Skotnicki oznajmił wszystkim , że sołectwo we wsi zostało sprzedane niejakiemu Stankowi . Według tego aktu , Stanko był synem Jana z Kompiny i posiadał urząd sędziego ubogich . Arcybiskup już wcześniej musiał poznać nabywcę sołectwa w Bednarach . A to dlatego , że mówi w tym dokumencie jako o starannym mężu .

W akcie lokacji jest także mowa o tym , że Stanko otrzymał od arcybiskupa Jarosława 3 wolne łany , które mógł sobie wybrać . Jednak postawiono jemu warunek . A mianowicie taki , musiał on znaleźć osadników na 20 łanów należących do arcybiskupstwa⁸ .

Dalej w akcie lokacji Bednar jest mowa o tym , że arcybiskup Jarosław pozwolił Stankowi na pobieranie trzeciej części dochodów z działającej na terenie wsi karczmy . Stanko dostał także od

⁷ Tamże .

⁸ Tamże .

arcybiskupa zezwolenie na pobór jednej trzeciej z zysków pochodzących od przysiąg i wszelkich sądów . Następnie nabywca sołectwa w Bednarach mógł zabierać trzecią część dochodów uzyskanych przez rzeźników , krawców , rybaków oraz rzemieślników⁹ .

Stanko i jego następcy otrzymywali również prawo wiecznego posiadania , darowania lub sprzedaży sołectwa za zgodą arcybiskupa gnieźnieńskiego . Dalej w dokumencie jest mowa o tym , że właściciel wsi czyli arcybiskup , dla szybszego znalezienia osadników , postanowił zwolnić na 4 lata wszystkich i poszczególnych jej mieszkańców z wszelkich obowiązków , powinności , czynszu i dziesięciny oraz wszelkiej robocizny . W okresie tych , czterech lat jedynym obowiązkiem gospodarzy bednarskich było oddawanie dla arcybiskupa dziesięciny z pola .

Następnie akt lokacji Bednar mówi nam o tym , że po upływie czterech lat , mieszkańcy wsi mieli obowiązek płacić arcybiskupowi gnieźnieńskiemu Jarosławowi Skotnickiemu oraz jego następcom czynsze z czworakiego ziarna . Arcybiskupi gnieźnieńscy mieli również otrzymywać od gospodarzy bednarskich dwie miary pszenicy, także dwie miary żyta oraz po cztery miary jęczmienia i owsa z każdego łanu . Poza tym miejscowi chłopcy byli zobowiązani oddawać arcybiskupom 12 groszy praskich z każdego łanu .

Dalej w akcie lokacji Bednar jest także mowa o obowiązku płacenia , przez mieszkańców wsi rektorowi (proboszczowi) kościoła bednarskiego „gdzie słuchają Słowa Bożego i otrzymują sakramenty kościelne”¹⁰ , meszne po 2 grosze , w tej monecie , raz na rok . Termin tej opłaty został ustalony przez arcybiskupa Jarosława na święto świętego Marcina Wyznawcy , które przypada na 11 listopada .

Po wymienieniu powinności mieszkańców Bednar , arcybiskup gnieźnieński Jarosław Skotnicki przechodzi w dokumencie do obowiązków Stanka , i jego następców , jako sołtysa . Otóż sołtys był zobowiązany oddawać arcybiskupowi po 6 groszy z każdego łanu na wspomniane wcześniej , przez mnie , święto świętego Marcina Wyznawcy ¹¹ . Mógł on też zamienić tę opłatę na dziesięcinę snopową z pola przypadającą każdego roku .

⁹ Tamże .

¹⁰ Tamże .

¹¹ Tamże .

4. Bednary w XVI wieku .

W XVI wieku wieś Bednary wchodziła w skład kasztelani łowickiej . A zatem należała ona do stołu arcybiskupiego .

W roku 1512 wieś bednarska zajmowała ogółem 19 ½ łanu pól i łąk ¹² . Sołtys bednarski , w tym czasie , posiadał 3 łany , które były podzielone na trzy części . Każda z nich miała powierzchnię wielkości jednego łanu . W ówczesnych Bednarach było 8 domów , 4 karczmarzy , 11 ½ łana ogrodów oraz jeden łan pustek . W tym czasie proboszcz bednarski miał w swoim posiadaniu 3 ½ łana oraz 3 ogrody . Na 3 łanach gruntów osadził rolników , natomiast pozostałą część uprawiał sam . Poza tym w granicach Bednar miejscowi chłopcy użytkowali , na pastwisko , pole o nazwie „Narth” . W roku 1519 , arcybiskup gnieźnieński Jan Łaski polecił owo pole zaorać i oddać w czynsz .

Trzydzieści sześć lat później , to jest w roku 1548 , wieś bednarska zajmowała ogółem 19 ½ łanu , pól i łąk . W tym czasie , parafia bednarska posiadała 3 łany gruntów . Do sołtysa należały również 3 łany . W ówczesnych Bednarach mieszkało 13 zagrodników nie posiadających żadnej ziemi . Oprócz nich we wsi było także czterech karczmarzy ¹³ .

Po upływie czterech lat , czyli w roku 1552 , w Bednarach nadal było 19 ½ łanów kmiecych . Do parafii bednarskiej należały 3 łany . Taką samą ilość ziemi posiadał , w tym czasie , również sołtys bednarski . Poza tym wiemy , że w Bednarach mieszkało 56 gospodarzy , z których 6 było plebańskich . Oprócz nich we wsi mieszkał także 5 karczmarzy .

Jedenaście lat później , w roku 1563 , powierzchnia gruntów zajmowanych przez wieś bednarską nie zmieniła się . Wiemy również , że w Bednarach mieszkało 5 zagrodników bez ziemi , 6 komorników , 5 karczmarzy oraz 6 rzemieślników .

W rok później Bednary zajmowały ziemię o powierzchni 19 ½ łanu . Zarówno parafia bednarska jak i sołtys mieli w swoim

¹² Jan Wareżak , Słownik historyczno-geograficzny Księstwa Łowickiego , Wrocław -Warszawa-Kraków 1961 r. , str. 30.

¹³ Tamże str. 31.

posiadaniu po 3 łany każdy ¹⁴. We wsi bednarskiej mieszkało wtedy 15 zagrodników bez ziemi, dwaj komornicy, 4 karczmarzy, 6 rzemieślników i jeden rybak.

Po sześciu latach, to jest w roku 1567, powierzchnia zajmowanych przez Bednary gruntów nie zmieniła się. Poza tym wiemy również, że we wsi mieszkało 12 zagrodników, 5 komorników, 6 rybaków oraz jeden rzeźnik ¹⁵.

Po trzynastu latach, czyli w roku 1580, Bednary zajmowały powierzchnię 19 łanów ziemi. W tym czasie, parafia bednarska miała w swoim posiadaniu 3 łany gruntów. Natomiast 3 łany należące wcześniej do sołtysa bednarskiego zostały obrócone na folwark. Poza tym wiemy, że w Bednarach mieszkało wówczas 6 zagrodników bez ziemi, 8 komorników, 2 rzemieślników i jeden rzeźnik.

Okolo roku 1520 proboszczem w Bednarach był ksiądz Mikołaj z Lipnicy, który został mianowany przez kardynała, arcybiskupa gnieźnieńskiego Fryderyka Jagiellończyka ¹⁶. Proboszczowi pomagali w duszpasterstwie: wikariusz i kościelny, których utrzymywał ze swoich dochodów.

Ówczesna parafia bednarska obejmowała oprócz samych Bednar także: Sierzchów, Kęszyce, Janowice, Mysłaków oraz Łupię (dzisiejsza Arkadia).

W samych Bednarach proboszcz miał do własnej dyspozycji osobną rolę pod plebanią i jej potrzeby. Przy obszernej plebani znajdował się ogród wraz z warzywnikiem i sadem. Był tutaj także dom, który zamieszkiwali, wikary i kościelny. Poza tym proboszcz oprócz tej roli, posiadał w Bednarach także trzy łany kmiece. Owe trzy łany wraz z należącymi do nich ogrodami i łąkami były przydzielone kmieciom. Trzech z nich z połówki łanu oddawało proboszczowi po 15 groszy czynszu rocznego. Dwóch innych kmieci oddawało po 10 groszy, zaś szósty oddawał jeden ferton z tego powodu, że nie miał przy swojej roli łąki. Z wymienionych kmieci czterech oddawało księdzu Mikołajowi 8 kogutów lub kur i 30 jaj. Zaś pozostali dwaj kmiecie byli zobowiązani do oddawania 6 kur i 20 jaj ¹⁷.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Jan Łaski, Liber Beneficiorum, wydał ks. Jan Łukowski z uwagami ks. Jana Korytkowskiego, Tom II, Gniezno 1881 r., str. 268-270.

¹⁷ Tamże.

Wyżej wspomniani chłopcy pracowali u proboszcza po jednym dniu na tydzień , z wozem , a także we wszystkich pracach jakie były niezbędne przy uprawie ziemi . W czasie upałów mieli oni obowiązek pracować pół dnia , zaś kiedy indziej cały dzień .

Ksiądz Mikołaj miał także w Bednarach trzech ogrodników . Ci ogrodnicy nie posiadali niczego , prócz roli i ogrodu . Każdego roku płacili oni proboszczowi 6 groszy , a z racji karczmy , propinacji i napojów 4 grosze . Mieli także pozwolenie na sprzedawanie piwa oraz wywożenie go do Łowicza ¹⁸ . Owi ogrodnicy mogli również łowić ryby w Bzurze za pomocą sieci ręcznych bez używania łodzi .

W tym czasie sołtys bednarski był zobowiązany do wypłacania miejscowemu kościołowi pieniędzy z tytułu dziesięciny snopowej . Z całego wójtostwa opłacał pół grzywny i 3 grosze . Zaś osadnicy płacili po jednym groszu oraz dziesięcinę snopową ze wszystkich ról do stołu arcybiskupstwa gnieźnieńskiego .

¹⁸ Tamże .

Rozdział II.

Folwark bednarski w XVII i XVIII wieku .

1. Położenie folwarku .

Pierwotnie droga Kompina – Bednary wiodła koło młyna w Kompinie i wychodziła w pobliżu kościoła bednarskiego . Dzisiejsza droga Kompina – Bednary – Nieborów przecina łąki . Na tych łąkach jest usypany nasyp . Między starą drogą a tą nową drogą z Kompiny do Nieborowa była usytuowana Stara Wieś . Ze źródeł historycznych dowiadujemy się , że zabudowania folwarku bednarskiego były usytuowane przy drodze przy starej drodze prowadzącej z Kompiny do Bednar .

W dokumencie o przeniesieniu Bednar z prawa polskiego na prawo średzkie (niemieckie) , który pochodzi z roku 1357 , jest mowa o samej wsi jak również i folwarku dzierzawionym przez sołtysa . Według tego aktu sołtys mógł dla siebie wybrać 3 dowolne łąny ziemi . Został jednak zobowiązany do znalezienia osadników na 20 łanów należących do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego .¹⁹

W XVI wieku pojawia się w całej Polsce zjawisko wykupu sołectw przez właścicieli ziemi i zakładania w ich miejsce własnych folwarków na których ludność wiejska odrabiała pańszczyznę . Podobna tendencja miała miejsce także w Księstwie Łowickim (a co za tym idzie również i w Bednarach) . Niestety nie jest nam znana data wykupu sołectwa w Bednarach . Wiemy natomiast , że zostało ono zamienione przez właściciela (czyli arcybiskupa gnieźnieńskiego) na folwark .

Proboszcz bednarski , niejaki Łukasz ze Skierniewic , mając trudności w gospodarowaniu 6 łanami pól i łąk postanowił się ich pozbyć . Dlatego też w 1567 roku scedował te grunta na rzecz folwarku w Bednarach .²⁰

W XIX wieku folwark bednarski został rozparcelowany . W Królestwie Polskim na terenach niegdyś do rozparcelowanego

¹⁹ Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza , cz. III , dokumenty z lat 1356-1381, Warszawa 2000 r. , str. 10-11.

²⁰ Ks. Józef Wieteska , Katalog Prałatów i Kanoników Prymasowskiej Kapituły Łowickiej , Warszawa 1971r. , str. 44.

folwarku osadzono nowych kolonistów , w tym również i Niemców . W pamięci mieszkańców Bednar zachowały się nazwy poszczególnych części owego folwarku : Kolonia , Józefów , Stara Wieś , Bariierka i Ruda . Szczególnie ważną nazwą jest Stara Wieś . Z niej to wynika , że w tym miejscu leży najstarsza część wsi bednarskiej.

Zarówno wieś Bednary jak i folwark bednarski usytuowane na skraju terenów zalewowych nad Bzurą (które po dziś dzień ciągną się wzdłuż rzeki na przestrzeni 1-2 kilometrów) . Z doświadczenia wieków mieszkańcy Bednar wiedzieli dokąd może dojść powódź . Mając taką wiedzę budowali swoje domostwa w miejscu któremu nie groziło zalanie . Te tereny zalewowe były przeznaczone na łąki , których zarówno folwark jak i wieś miały pod dostatkiem.

Jeżeli folwark miał 3 łany a proboszcz dodał do nich 6 łanów w roku 1567 to okazuje się , że od tego momentu folwark bednarski był w posiadaniu 9 łanów ziemi i łąk .

Mając świadomość , że w Bednarach jak rzadko w której wsi jest tak duży obszar przeznaczony na łąki można się spodziewać w folwarku gospodarki hodowlanej .

2. Dwór.

a) Budynek mieszkalny.

W dobrach arcybiskupstwa gnieźnieńskiego poszczególne folwarki i wsie były wypuszczane w dzierżawę lub wydawane w dożywocie zasłużonym dworzanom . Część dochodów uzyskanych przez folwark jego zarządca przeznaczał dla siebie , zaś pozostałą resztę oddawał do skarbu arcybiskupiego .

Posiadacz dzierżawy nie był zainteresowany tym ażeby inwestować w folwark ponieważ nie był on jego własnością . Taka sytuacja miała miejsce w wielu folwarkach należących do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego . Z drugiej jednak strony częste kontrole ekonomiczne wymuszały na dzierżawcy dbałość o powierzony mu majątek . Czego dowodem są liczne lustracje .

Folwark bednarski nie posiadał pięknego dworu jak to miało miejsce w dobrach szlacheckich . Jednak zarządca nie mógł też mieszkać na równi z chłopami ponieważ musiał zachować wobec nich jakiś prestiż .

Pierwszy , najstarszy opis dworu w folwarku bednarskim pochodzi z lustracji przeprowadzonej w roku 1641 . Na początku lustracji został wymieniony zarządca folwarku bednarskiego . A był nim w tym okresie niejaki Pan Rawski ²¹ . W opisie pochodzącym z tej lustracji dwór w Bednarach nazywany jest domostwem folwarcznym . To domostwo posiadało w tym czasie izbę i komorę . Oprócz wymienionych pomieszczeń w budynku mieszkalnym znajdowała się również i sień . Była ona położona po środku domostwa . Do jej wnętrza prowadziło dwoje drzwi umieszczonych na przestrzał . Jedne z nich znajdowały się od strony frontu , drugie zaś prowadziły do gumna .

We wspomnianej już izbie znajdowały się trzy okienka . Dwa z tych okienek opravione były w ołów , zaś trzecie z nich w drewno . Liczba okien w izbie świadczyła o wielkości tego pomieszczenia .

²¹ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz klucza kompińskiego przez Woyciecha Węzyka podany 1641 r. , sygn. B 165, str. 2.

Oprócz okien w izbie znajdował się także prosty piec wraz z kominem.

Po drugiej stronie sieni znajdowała się komora . Było to pomieszczenie które najprawdopodobniej służyło jako magazyn . Do jej wnętrza prowadziły drzwi , zaś wewnątrz niej znajdowało się jedno okienko .

W samej sieni , przy jednej ścianie , został postawiony kojec w którym trzymano kaczki . Zaś do drugiej ściany przystawiono zagrody dla cieląt ²² .

Poza tym w tej lustracji są wymienione sprzęty , które należały do folwarku bednarskiego . I tak jest tu mowa o kłodzie kapustnej , kierzynce do wyrabiania masła , dwóch cebrach i cebratkach . Dalej wymieniona jest także prasa mleczna oraz niecka mleczna . ²³

Następny opis dworu bednarskiego pochodzi z lustracji przeprowadzonej w roku 1685 , czyli już po zniszczeniach „potopu szwedzkiego” . Tutaj dwór został nazwany budynkiem gospodarskim . Był on położony nad rzeką Bzurą . ²⁴

Po środku tego budynku znajdowała się sień . Do wnętrza tego pomieszczenia prowadziło dwoje drzwi , które były umieszczone na przestrzał . Po obu stronach sieni znajdowały się izba oraz komora . Izba była pomieszczeniem w którym zarządca folwarku mieszkał . W jej wnętrzu znajdowały się dwa okna , które były w złym stanie . Dodatkowo jedno z nich było w tym czasie zalepione . ²⁵ Wewnątrz izby znajdował się także prosty piec z kominem . Poza tym zarówno sień jak izba były „z kojcami dla cieląt zagrodzonymi” . Przypuszczać można , że w trudnym czasie po zniszczeniach „potopu szwedzkiego” nie było osobnego rządcy w folwarku bednarskim . A majątek w Bednarach podlegał pod administratora klucza w Kompinie . W tej izbie mógł mieszkać jakiś pastuch bo na pewno nie szlachcic .

Pięćdziesiąt cztery lata później bo w roku 1739 jest już mowa o chacie-dworku , który był jeszcze bardzo ubogi . Posiadał on sień na przestrzał . Z frontu była izba wyposażona w ławy , stół sosnowy oraz szafę na statki . Był tam także kominek oraz piec z zielonych kafli umieszczony na fundamencie . Wspominana jest również jakaś

²² Tamże .

²³ Tamże .

²⁴ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz dóbr arcybiskupich z 1685 r. , sygn. B 148, str. 91.

²⁵ Tamże .

drabina na strych . Jest także mowa o kominie nad dach wywiedzionym . Od podwórza znajdowała się komora z jednym oknem . Budynek ten przeszedł generalny remont bo była nowa ściana, stary sufit ale w dobrym stanie , który został pokryty nowymi snopkami .

Dziesięć lat później występuje ten sam budynek z sienią , izbą i komorą a także drabiną na strych . Jedynie zauważono , że stół ma krzywe nogi , kominiek jest na polepie , zaś piec jest z kafli prostych .

W roku 1777 był dalej ten sam budynek ale zaznaczono , że mieszkał w nim administrator .

Po drugim rozbiórze Rzeczypospolitej w XVIII wieku , Księstwo Łowickie zostało skonfiskowane przez Prusaków . Pozostawiono je arcybiskupowi Krasickiemu jedynie w dożywocie .

W lustracji z roku 1795 jest już wreszcie mowa o prawdziwym dworku składającym się z czterech izb , dwóch komór , kuchni i sieni.²⁶ To już było godne mieszkanie dla szlachcica . Ale kiedy ten budynek został wystawiony i przez kogo nie wiadomo . Prymas Ostrowski folwark bednarski wypuścił w dzierżawę „generałowi buławy litewskiej” Melchiorowi Szajowskiemu . Może ten dworek został wystawiony jego staraniem . Na pewno miało to miejsce w latach 80-tych XVIII wieku .

Trudno nam dzisiaj określić miejsce gdzie był dwór ale można sądzić , że gdzieś na skraju łąk . Tak jak wieś był prawdopodobnie usytuowany także dwór .

²⁶ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Josephum Gembarth conscriptum 1795 r. , sygn. B 158, str. 31.

b) Pozostałe zabudowania .

Obora była i jest istotnym elementem zabudowań w gospodarstwie wiejskim . Wewnątrz tego budynku było trzymane bydło . Jak już wcześniej wspomniałem w poprzednim punkcie , zarówno wiś jak i folwark bednarski posiadały dużą połąć terenów zalewowych , które zostały przeznaczone na łąki . Widząc jak wielkim bogactwem dysponował folwark możemy przypuszczać , że była tutaj rozwinięta hodowla zwierząt w tym między innymi krów i wołów .

Pierwszy opis obory w folwarku bednarskim pochodzi z lustracji Bednar przeprowadzonej w roku 1641. Owa obora była w tym czasie „w kwadrat”²⁷ . Tak naprawdę możemy się tylko domyślać co miał na myśli autor lustracji . „W kwadrat” można to tłumaczyć , że owa obora była zbudowana na planie kwadratu . Można to także rozumieć , że podwórko folwarku bednarskiego było zabudowane w kwadrat oborą . I to drugie tłumaczenie jest bardziej prawdopodobne . Takie zabudowanie podwórka przez oborę było bardzo wygodne , gdyż wypuszczone na nie zwierzęta nie mogły uciec . Owa obora była postawiona razem z chlewami (w których hodowano świnie) i przegrodami . Wszystkie one musiały być w złym stanie , skoro lustrator pisze , że wymagały naprawy . W szczególnie kiepskim kondycji były znajdujące się w oborze słupy podtrzymujące strop budynku , a które po prostu pogniły od strony ziemi .

Nie wiemy nic na temat tego jak dużym budynkiem była obora w folwarku bednarskim . Mając jednak świadomość tego , że warunki terenowe pozwalały na intensywną hodowlę bydła i innych zwierząt , możemy wnioskować iż owa obora była sporych rozmiarów .

W roku 1641 przy oborze znajdowało się pomieszczenie zwane wołownią²⁸ . Jak można się domyślać wewnątrz niego były trzymane woły . Zwierzęta te w owym czasie były nie zastąpione przy uprawie ziemi . Ponieważ woły są zwierzętami bardziej wytrzymałymi i mniej wybrednymi od koni trzymano je w niemal każdym gospodarstwie wiejskim . Tak też i było w folwarku bednarskim .

²⁷ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz klucza kompińskiego przez Woyciecha Węzyka podany 1641 r. , sygn. B 165 , str. 2.

²⁸ Tamże .

Oprócz tego przy oborze folwarcznej znajdowała się również i stajnia . Było to pomieszczenie gdzie trzymano konie .

Czterdzieści cztery lata później , czyli w roku 1685 , przeprowadzono kolejny przegląd obory . I tak owa obora była w tym czasie „w kwadrat” . Jak zaznacza lustrator jej stan nie przedstawiał się wtedy najlepiej . Przede wszystkim poważnych napraw potrzebowały ściany tej obory . Ogólnie cała obora wymagała w tym czasie generalnego remontu .

Wewnątrz obory folwarku bednarskiego znajdowały się przegrody dla cieląt i bydła . Oprócz nich zostały tam umieszczone również i chlewy w których hodowano świnie . Wraz z tą oborą , pod jednym dachem , znajdowała się także i wołownia gdzie , jak sama nazwa mówi były trzymane woły . Poza tym przy oborze było również i gumno , które zostało ogrodzone żerdziami .

Pięćdziesiąt cztery lata później , to znaczy w roku 1739 , do gumna prowadziły wrota , które były zawieszane na dwóch słupach wykonanych z dartych żerdzi . Po lewej stronie gumna znajdowały się okoliste obory ²⁹ . Najprawdopodobniej oznaczało to , że podwórko było wtedy okrągłe .

Z tekstu lustracji wynika że w folwarku bednarskim znajdowały się co najmniej dwie obory . Były one w owym czasie już bardzo stare lecz ich stan nie przedstawiał żadnych zastrzeżeń . Do wnętrza tych obór można się było dostać przez podwójne wrota będące w dobrej kondycji . Tylko jedna ze ścian w oborze wymagała naprawy .

W dziesięć lat po tamtej lustracji , to znaczy w roku 1749, przeprowadzono kolejną . W owym czasie obory folwarku bednarskiego były okoliste . Ich stan przedstawiał się nie najlepiej , gdyż zostały one zdezelowane przez wichurę , która wtedy przeszła nad Bednarami . Obory folwarczne były częścią w węgły , częścią zaś w słupy , zostawione triansularnie . Drzwi do obór na biegunach . Przy oborach znajdowały się chlewy na świnie . Zostały one przegrodzone wewnątrz żerdziami . Obok obory został postawiony także i kurnik w którym były trzymane kury , gęsi i indyki . Do niego drzwi na biegunie .

Razem z oborami w folwarku bednarskim było również pomieszczenie zwane spuszczarnią . Do niej prowadziły drzwi na

²⁹ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz Księstwa Łowickiego przez ks. Józefa Bratkowskiego spisany 1739 r. , sygn. B 150, str. 91.

biegunie . Wewnątrz niej znajdowała się podłoga , która została położona tylko w połowie . Jak jest zaznaczone w lustracji owa spuszczarnia jak również i obory „z desek są”³⁰ . Poza tym z tyłu obór znajdowała stajenka na konie . Do niej prowadziły stare drzwi na biegunie z tarcic . We wnętrzu stajenki był nieduży żłobek a także drabinki do zakładania siana .

W dwadzieścia osiem lat później , to jest w roku 1777 , obory folwarku bednarskiego były nadal okoliste . Od strony stodoły znajdowały się trzy wrota . Te środkowe były roztwierane , zaś pozostałe dwa były pojedyncze . Wszystkie one , w tym czasie , miały już swoje lata . Wewnątrz obór znajdowały się chlewy dla świń jak również i przegrody na bydło . Do nich prowadziły drzwi na biegunach . Obory folwarczne były w tym czasie nie najlepsze . A to dlatego , że ich ściany , w szczególności zaś te wewnętrzne , niemal całe spróchniały . Miejscami pojawiały się także przecieki . Poszycie owych obór było również w tym czasie bardzo złe .

W osiemnaście lat później , to znaczy w roku 1795 , że obory folwarku bednarskiego były „w jednym kwadratowym zabudowaniu”³¹ . Znajdowały się tam obora , owczarnia na owce jak również i stajenka . Wszystkie te pomieszczenia przedstawiały sobą , w tym czasie , zły stan . Obok obory znajdował się stary , drewniany chlew na świnię , który jednak nie wymagał żadnych napraw .

Innym istotnym elementem zabudowań w gospodarstwach wiejskich była stodoła . W tym budynku , podczas żniw , było gromadzone zboże . W stodole znajdowały się saski do których zwożono je z pola . Poza tym w tym budynku znajdowały się także klepiska . Na owych klepiskach w okresie jesieni i zimy chłopcy młócili cepami zboże .

W pierwszej lustracji folwarku bednarskiego , pochodzącej z roku 1641 , jest tylko krótka wzmianka o stodole . W tym czasie posiadała ona trzy bojowiska (czyli klepiska)³² . Wrota tej stodoły wymagały naprawy . Natomiast nie wiemy nic na temat tego w jakim stanie znajdowała się sama stodoła .

³⁰ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium bonorum Ducatus Loviciensis per. Joannem Mlicki conscriptum 1749 r. ,sygn. B 151, str. 55-56.

³¹ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Josephum Gembarth conscriptum 1795 r. ,sygn. B 158 ,str. 31.

³² Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz klucza kompińskiego przez Woyciecha Węzyka podany 1641 r. , sygn. B 165 ,str. 2.

Czterdzieści cztery lata później , to jest w roku 1685 , stodoła folwarku bednarskiego była wielka . Wewnątrz niej znajdowały się dwa bojowiska . W tym czasie jednak nad Bednarami przeszła wielka wichura , która spowodowała duże zniszczenia . Dlatego też , tak naprawdę do użytku nadawało się tylko jedno bojowisko .

Po upływie pięćdziesięciu czterech lat , w roku 1739 , stodoła folwarku bednarskiego miała trzy klepiska³³ . Do jej wnętrza prowadziły trzy pary wrót , które zostały umieszczone na przestrzał . Wszystkie one były świeżo reperowane . Przy czworgu z tych wrót znajdowały się kłódki . Sama stodoła została pokryta nowymi snopkami . Częściowo zaś pozostały stare snopki , które nie potrzebowały wymiany .

Dziesięć lat później , w roku 1749 , stodoła folwarku bednarskiego miała również trzy klepiska . Z ówczesnej lustracji wiemy, że szczyty tej stodoły były niedawno naprawiane . Wrota od strony gumna „z wrzeciędzami y skoblami” . Od tyłu zaś znajdowały się trzy wrota .

Po upływie dwudziestu ośmiu lat , czyli w roku 1777 , stodoła folwarczna w Bednarach nadal miała trzy klepiska . Owa stodoła była zbudowana w węgły z drewna rżniętego³⁴ . Jej ściany , w tym czasie , były „powyprężane” . Wspomniane klepiska znajdowały się dość kiepskim stanie . W stodole było również sześć wrót umieszczonych na przestrzał . Wszystkie one były już wtedy stare . Progi pod nimi również znajdowały się w złym stanie . Dach stodoły także nie był najlepszy . Od doły został on obity gontami , zaś dalej pokryto go snopkami . W poszyciu dachu , miejscami pojawiały się przecieki .

Ostatnia wzmianka o stodole folwarcznej w Bednarach pochodzi z roku 1795 . Wiemy jedynie jej stan , w tym czasie nie przedstawiał się najlepiej .

Kolejnym budynkiem , który miał duże znaczenie w każdym gospodarstwie folwarcznym był spichlerz . Jak wiemy taki budynek służył do magazynowania zboża . Tak było również i w folwarku bednarskim .

³³ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz Księstwa Łowickiego przez ks. Józefa Bratkowskiego spisany 1739 r. , sygn. B 150 , str. 91.

³⁴ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Theodorum Gabrielem de Siemianice conscriptum 1777 r. , sygn. B 154 , str.223-225.

W lustracji folwarku bednarskiego , pochodzącej z roku 1641 jest tylko wzmianka o spichrzu . Z jej tekstu wynika , że ów spichrz został niedawno pobudowany ³⁵ . Drzwi do niego prowadzące były na zawiasach z wrzeciadzami i skoblami .

Czterdzieści cztery lata później , w roku 1685 , jest tylko mowa o tym , że spichrz w folwarku bednarskim był stary .

Po pięćdziesięciu czterech latach , w roku 1739 , spichrz bednarski miał dwa sypania ³⁶ . Drzwi prowadzące do jego wnętrza były zawieszane na zawiasach . Podłoga w dolnej jego części była dobra . Poszycie tego spichlerza wykonano z nowych snopków .

Dziesięć lat później , to znaczy w roku 1749 , spichlerz w folwarku bednarskim był stary i w węgły . Znajdowały się w nim dwa sypania . Stan spichlerza nie był najlepszy , a to z tego powodu , że spróchniał . Dlatego też potrzebował on poważnych napraw . Znajdujące się wewnątrz spichlerza podłogi były także złe . Jego poszycie , wykonane ze snopków , znajdowało się w dobrym stanie .

W roku 1777 przeprowadzono kolejną lustrację folwarku w Bednarach . Wiemy z niej , że spichrz był wystawiony z drewna rżniętego . Schody prowadzące do niego znajdowały się w złym stanie . Spichlerz posiadał także drzwi na zawiasach . W jego wnętrzu znajdowały się dwie przegrody zagrodzone balami . Podłogę jak również i pułap spichlerza wykonano z tarcic . Ogólnie rzecz biorąc stan w jakim znajdował się ów spichrz , poza schodami , był dobry .

Ostatni opis spichlerza pochodzi z roku 1795 . Wiemy z niego , że składał się on z dwóch części . Jedna z nich , w tym czasie , była stara . Do niej zaś w późniejszym czasie dostawiono drugą część ³⁷ .

W roku 1795 folwark bednarski posiadał także suszarnię i browar ³⁸ . Owa suszarnia została ulepiona z gliny i była niewielka .

Wspomniany browar był wyposażony w jeden , niewielki kocioł . Poza nim znajdowały się tam również dwie izby . W jednej z nich było ważone piwo . W drugiej zaś przechowywano sód . Oprócz tych dwu izb w browarze była także i komora . Służyła ona za skład zboża .

³⁵ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz klucza kompińskiego przez Woyciecha Węzyka podany 1641 r. , sygn. B 165 ,str. 2.

³⁶ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz Księstwa Łowickiego przez ks. Józefa Bratkowskiego spisany 1739 r. , sygn. B 150 , str. 91.

³⁷ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Josephum Gembarth conscriptum 1795 r. ,sygn. B 158 ,str. 31.

³⁸ Tamże .

c) Gościniec i młyn .

W Bednarach jak we wszystkich większych wsiach była karczma . Spełniała ona bardzo ważną rolę . Bo był to jednocześnie sklep wiejski , punkt skupu a przede wszystkim , miejsce w którym można było przenocować . Karczmarze bednarscy mieli w roku 1548 4 łany , w 1552 roku 5 łanów , w 1563 roku również 5 łanów , w 1564 roku 4 łany , w 1567 roku 2 łany i w 1573 roku też 2 łany ³⁹ . Niestety lustracje z tego okresu nie podają jak wyglądała wtedy karczma bednarska .

W roku 1777 została przeprowadzona lustracja folwarku bednarskiego . Wraz z nim kontroli poddano również i gościniec .

Z lustracji wiemy , że ów gościniec znajdował się na środku wsi . Budynek karczmy został zbudowany wystawnie , z drewna rżniętego . Przyciesi , w tym czasie , nadawało się już tylko do wymiany a to z tego powodu że całkowicie zgniło . Wewnątrz karczmy znajdowały się takie pomieszczenia jak : sieni , izba i komora . Do sieni z dworu prowadziły drzwi na zawiasach . Z sieni do izby były kolejne drzwi . W samej izbie znajdowały się trzy okna w drewno . Ich stan był , w tym czasie , bardzo zły ⁴⁰ . Oprócz tego wewnątrz izby znajdował się również komin kopiasty . Został on przywiązany , a jego stan był zły . Obok niego stał piec z zielonych kafli . Również i on się znajdował w złym stanie . Miejscami zostały z niego wybite kafle . Wiemy , że w izbie nie było żadnej podłogi . Pułap jaki się tam znajdował wykonano z tarcic . Pod ścianami izby znajdowały się drewniane ławy . Oprócz nich w izbie był także stół . Posiadał on cztery nogi , które zostały wkopane .

W izbie były drzwi na zawiasach prowadziły one do komory . W tej znajdowało się jedno okienko , które zostało jednak zabite . Oprócz tego okienka w komorze były także drzwi na biegunie z drewnianą zaporą .

³⁹ Jan Warężak , Słownik historyczno-geograficzny Księstwa Łowickiego , Wrocław -Warszawa-Kraków 1961r. , str. 31.

⁴⁰ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Theodorum Gabrielem de Siemianice conscriptum 1777 r. ,sygn. B 154 , str.223-225.

Z „izby wychodząc do sieni”⁴¹ znajdowało się zagrodzenie kuchni do stolca . Zostało ono zabite tarcicami , a jego stan był zły . Oprócz tego w sieni znajdował się również komin , który postawiono na wcześniej wspomnianym stolcu . Był on wylepiony kotwicami , zaś na wierzchu ceglami nad murowany . Z tego komina poodpadała glina. Było to spowodowane pojawiającymi się zaciekami . Te zaś miały miejsce dlatego , że nie było tutaj żadnej rynny . Ogólnie komin był zły . Obok stolca tego komina znajdowały się drzwi prowadzące do stajni . Dalej było wejście ze stajni do izby gościnnej . Owa izba została jednak zamieniona na oborę . Stało się tak prawdopodobnie dlatego , że nikt tutaj nie przyjeżdżał . Dlatego też trzymano w niej bydło ⁴² . Wewnątrz tej izby gościnnej stał piec z zielonych kafli w którym jeden z górnych rogów został utracony . Poza tym w izbie znajdował się także lepiony kominek . Został on jednak od dołu urwany . Oprócz tego były tam również dwa okna pozbawione szyb . Do tego owa izba nie miała żadnej podłogi .

Dalej w lustracji gościńca z roku 1777 jest „z pod wystawy wrota do stajni wiezdej bez wrzeciędzow”. Ich stan był zły . W samej stajni „środkiem ryszpa” . Pod nią znajdowały się słupy pognite od dołu . Były tam także trzy żłoby umieszczone przy ścianach z dwóch stron . Natomiast w stajni nie było żadnych drabin .

Cały gościniec został pokryty nowymi snopkami . Tyle , że owe pokrycie było źle wykonane przez co w dachu pojawiały się przecieki. Ów gościniec „od okapu dwiema szarami gontow pobity”⁴³ . Same gonty były stare i złe .

Wiemy , że ściany gościńca bednarskiego , znajdujące się od strony folwarku były złe . Przyciesi oraz słupy przy stajni pogniły . Poza stajnią w gościńcu były również i chlewy z trzema drzwiami na biegunach . Jeden z tych chlewów był dylowany . W chlewach nie było pułapu , zaś poszycie znajdowało się w złym stanie .

Poza folwarkiem i gościńcem w roku 1777 kontroli poddano również i młyn tutaj nazwany bednarskim . Wiemy , że od wieków był on po stronie kompińskiej tamtejszy brzeg jest wyższy . Ów młyn od średniowiecza jest znany jako kompiński . Widocznie przed rokiem 1777 , za prymasa Potockiego podłączono ów młyn ekonomicznie do

⁴¹ Tamże .

⁴² Tamże .

⁴³ Tamże .

folwarku bednarskiego . Stąd też występuje on w wymienionej lustracji . Ale miejsca on wcale nie zmienił . Nie mogło być też dwóch młynów obok siebie , gdyż jeden z nich po prostu nie spiętrzył by wody . Poza tym na Bzurze były dwa inne młyny . Jeden w Patokach , drugi zaś kapitulny w Mysłakowie .

Ów młyn bednarski (kompiński) posiadał dwa koła wodne . Były tam również pogrodniki i żłoby które zostały postawione rok przed kontrolą ⁴⁴ .

Wiemy również , że przy młynie znajdował się budynek zwany młynicą . Został on obity gontami . Do wnętrza tego budynku prowadziły jedne , duże drzwi . W tych zaś znajdowały się małe drzwiczki . Oboje drzwi (z klamką) zawieszono na zawiasach . Wewnątrz młynicy nie było żadnego pułapu . Zaś podłoga , która tam się znajdowała , była już wtedy stara .

Poza tym w młynicy były także dwie skrzynie mączne „z dwiema kopami” ⁴⁵ . Jedna z nich została wtedy świeżo wykonana .

⁴⁴ Tamże .

⁴⁵ Tamże .

d) Żywy inwentarz .

Przez wieki w folwarku bednarskim były hodowane różne zwierzęta . Jak już wcześniej wspomniałem , zarówno wieś Bednary jak i folwark bednarski posiadały dużą połąć terenów zalewowych , które były przeznaczone na łąki . Wiedząc jak wielkim bogactwem dysponował folwark bednarski , możemy się domyślać , że była tutaj rozwinięta gospodarka hodowlana .

Pierwsza lustracja , w której jest mowa o tym jakie zwierzęta hodowano w folwarku bednarskim , pochodzi z roku 1685 . Wiemy z niej , że wówczas trzymano w nim :

bydła 58 sztuk ,
świń 25 sztuk ,
kur 52 sztuki ,
gęsi 16 sztuk ,
indyków 14 sztuk ⁴⁶ .

W roku 1685 , w folwarku bednarskim wysiano następującą ilość ozimin : żyta 120 korców , pszenicy 12 korców . W tym samym roku w gospodarstwie folwarcznym zebrano :

żyta 136 korców ,
pszenicy 35 korców ,
jarki 4 korce ,
jęczmienia 85 korców ,
grochu 10 korców ,
rzepiku 10 korców .

Sześćdziesiąt cztery lata później , to jest w roku 1749 , sytuacja folwarku bednarskiego znacznie się pogorszyła . Najprawdopodobniej było to spowodowane przez , trwającą w latach 1700-1721 „wojnę północną” . Po prostu przechodzące przez Bednary wojska zjadły wszelki inwentarz jaki znajdował się w folwarku . Wiemy , że w roku 1749 gospodarstwo folwarczne trzymało :

świń maciorek 8 sztuk ,
świnek młodych 3 sztuki ,
wieprzów 1 sztukę ,
prosiąt małych 11 sztuk ⁴⁷ .

⁴⁶ Jan Warężak , Słownik historyczno-geograficzny Księstwa Łowickiego , Wrocław -Warszawa-Kraków 1961 r. , str. 33.

Oprócz świń w ówczesnym folwarku bednarskim hodowano również i drób . I tak było tutaj :

gęsi 6 sztuk i jeden gąsior ,
kur 7 sztuk i jeden kogut ,
indyków 4 sztuki i jeden indor ,
kaczek 5 sztuk i jeden kaczor .

Poza tym wiemy , że w folwarku bednarskim trzymano także i bydło rogate , którego było wówczas :

krów altkowych 15 sztuk ,
stadników 2 sztuki ,
jałoszek 5 sztuk ,
ciołków 7 sztuk ⁴⁸ .

Wiemu również , że w roku 1749 na folwarku bednarskim wysiano :

żyta 52 korce na 2537 zagonów ,
pszenicy 6 korców na 114 zagonów ,
jęczmienia 28 korców na 1404 zagony ,
owsa 50 korców na 1402 zagony ,
grochu 3 korce na 227 zagonów ,
prosa 2 korce na 108 zagonów ,
tatarski 2 korce na 144 zagony .

Następne dane na temat tego jakie zwierzęta hodowano i ile wysiano zboża w folwarku bednarskim , pochodzą z roku 1767 . I tak było tutaj :

krów początkowych 10 sztuk ,
jałówek 5 sztuk ,
stadników 2 sztuki ,
wołów starszych 8 sztuk ,
ciołków 1 sztuka ,
cieląt 5 sztuk ,
wołów wybornych 4 sztuki ⁴⁹ .

Poza tym wiemy , że w gospodarstwie folwarcznym trzymano również drób , którego wówczas było :

kur 20 sztuk ,

⁴⁷ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium bonorum Ducatus Loviciensis per. Joannem Mlicki conscriptum 1749 r. , sygn. B 151, str. 55-56.

⁴⁸ Tamże .

⁴⁹ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Antonium Mathiam a Bogusławice Sierakowski conscriptum 1767 r. , sygn. B 153 , str. 143-145.

gęsi 20 sztuk ,
indyk 10 sztuk ,
kaczek 13 sztuk .

Oprócz tego wiemy , że w ówczesnym folwarku bednarskim trzymano także :

macior 3 sztuki ,
stadników 1 sztuka ,
wieprzów 7 sztuk ,
świnek 7 sztuk .

Wiemy również , że w roku 1767 na folwarku bednarskim wysiano :

żyta 63 korce ,
pszenicy 6 korców .

W pozostałych lustracjach Bednar , z którymi się zetknąłem (z lat 1639 , 1641, 1739 , 1777 i 1795) niema niestety mowy o tym jak wielkim inwentarzem dysponował folwark bednarski . Nie wiemy również jak wielki był wysiew w wymienionych latach .

Rozdział III .

Wieś Bednary w XVII i XVIII wieku .

1. Położenie wsi .

Z przekazów ustnych mieszkańców Bednar wynika , że najstarsza część miejscowości jest położona między kościołem bednarskim a krzyżówką przez , którą obecnie przebiega droga Kompina-Nieborów. Z resztą , argumentem potwierdzającym tą tezę jest nazwa owej części wsi , którą mieszkańcy Bednar do tej pory używają , a mianowicie Stara Wieś .

W roku 1357 na polecenie arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Skotnickiego , został wydany dokument przenoszący Bednary z prawa polskiego na prawo średzkie (niemieckie) . Do tej pory chłopci bednarscy stawiali swoje chałupy jak chcieli i pozwalały im na to warunki terenowe . Dokument arcybiskupi wprowadzał w Bednarach zmiany . Po pierwsze powstało sołectwo , które nabył niejaki Stanko , syn Jana z Kompiny ⁵⁰ . Ten mógł sobie wybrać dowolne 3 łany ziemi . Został on jednak zobowiązany do znalezienia osadników na 20 łanów należących do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego . Dekret arcybiskupi powodował również to , że gospodarstwa chłopskie zostały skupione w jednym ciągu . Przeniesienie Bednar na prawo średzkie , wprowadzało także porządek w zagospodarowaniu terenami należącymi do wsi . Wydanie owego aktu przyczyniło się , pod względem ekonomicznym , do zwiększenia dochodów uzyskiwanych przez właściciela Bednar , czyli arcybiskupa gnieźnieńskiego .

W pobliżu kościoła bednarskiego zaczyna się stara droga , która prowadzi do Kompiny . Jak wynika z lustracji Bednar przeprowadzanych w XVII i XVIII wieku przechodziła ona obok folwarku bednarskiego . Dalej idąc przez most na Bzurze mijała młyn kompiński . Owa droga była , w tym czasie , dla mieszkańców Bednar jedynym połączeniem z lewym brzegiem Bzury .

⁵⁰ Nowy kodeks dyplomatyczny Mazowsza , cz. III , dokumenty z lat 1356-1381, Warszawa 2000 r. ,str. 10-11.

We wczesnych latach XX wieku , w Bednarach została przeprowadzona komasacja . Przed jej przeprowadzeniem gospodarstwa bednarskie były usytuowane w jednym ciągu . W tym miejscu należy wymienić jedną niedogodność z tym związaną . A mianowicie to , że te gospodarstwa miały bardzo wąski ale i bardzo długi pas ziemi . Według opowiadań starszych mieszkańców Bednar był on tak wąski , że wóz konny ledwo mógł na nim wykręcić . A zarazem taki pas ziemi miał długość 3-4 kilometrów i dochodził aż pod sam Nieborów . Komasacja spowodowała to , że znikły takie niedogodności . W wyniku jej przeprowadzenia moi przodkowie otrzymali ziemię w pobliżu dzisiejszej stacji kolejowej .

2. Łany chłopskie .

Pierwsza wzmianka o tym ile ziemi zajmowała wieś Bednary pochodzi z lustracji przeprowadzonej w roku 1639 . Otóż wynika z niej , że Bednary posiadały w tym czasie 19 i ½ łana ⁵¹ . W kolejnych lustracjach przeprowadzanych w latach 1641,1685,1739 i 1777 wymieniona wielkość nie zmieniała się . Jednak z ostatniej lustracji Bednar , przeprowadzonej w roku 1795 ,czyli już po rozbiorach Rzeczypospolitej , wynika że wieś posiadała 22 i ½ włóki gruntów . Skąd się wzięły dodatkowe 3 włóki tego nie wiemy .

W roku 1639 , to znaczy jeszcze przed „potopem szwedzkim” , chłopi bednarscy zajmowali 13 i 1/8 łana gruntów . W tym czasie było przeszło 3 łany pustek , jeden łan przeznaczony na kardinalikow oraz niewielki ułamek ziemi leżącej odłogiem . Z tych danych , które wyżej podałem wynika , że większość gruntów należących do Bednar została zagospodarowana .

Dwa lata później , to jest w roku 1641 , sytuacja Bednar pod względem zagospodarowania ziemi znacznie się poprawiła . W tym czasie wielkość gruntów zajmowanych przez chłopów bednarskich zwiększyła się do 15 łanów ⁵² . Odłogiem leżały wówczas 2 łany , zaś pustek nie było wcale .

W roku 1685 , a więc już po „potopie szwedzkim” , przeprowadzono kolejną lustrację Bednar . W tym czasie , Rzeczpospolita borykała się ze zniszczeniami wojennymi . Wiele wsi było wtedy zupełnie opuszczonych . Jednak na tym tle sytuacja Bednar przedstawiała się przedstawiała nader odmiennie . Jak pisze Jan Wręzak w swoim „Słowniku historyczno-geograficznym Księstwa Łowickiego” , wszystkie 19 i ½ włóki , które należały do Bednar były użytkowane ⁵³ . Taka sytuacja we wsi miała miejsce pomimo ogólnej zapaści gospodarczej w całej Polsce . Było to spowodowane przez politykę jaką prowadził arcybiskup gnieźnieński . W tym czasie do parafii bednarskiej należało 1 i ½ włóki ziemi . Oprócz tego w

⁵¹ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz klucza kompińskiego przez Alexandra Głębockiego podany 1639 r. , sygn. B 164, str. 16.

⁵² Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz klucza kompińskiego przez Woyciecha Węzyka podany 1641 r. , sygn. B 165 , str. 24.

⁵³ Jan Wręzak , Słownik historyczno-geograficzny Księstwa Łowickiego , Wrocław -Warszawa-Kraków 1961 r. , str. 31.

Bednarach były także 2 włóki przeznaczone do robocizny . Poza tym na włodarza przeznaczono 2 kwarty , na karczmarza również 2 kwarty zaś na oganiacza jedną kwartę . W Bednarach były także 4 włóki w najem oraz 9 włók do roboty dworskiej . Pustek była tylko jedna włóka .

Czterdzieści cztery lata później , to jest w roku 1739 , wielkość gruntów zajmowanych przez Bednary nie zmieniła się . W tym czasie wynosiła ona 19 i $\frac{1}{2}$ włóki . Za to zmianie uległa ilość pustek , których było wtedy aż 12 włók⁵⁴ . Porównując tą wielkość do tej z roku 1685 (była jedna włóka pustek) widzimy ogromną zmianę na złe . Taka sytuacja była najprawdopodobniej spowodowana przez „wojnę północną” (toczącą się w latach 1700-1721) oraz towarzyszące jej epidemie . W skutek ich przejścia przez Bednary , duża część mieszkańców wsi po prostu umarła . W wyniku tego zabrakło rąk do obrabiania ziemi . W tym czasie do kościoła bednarskiego należało 1 i $\frac{1}{2}$ włóki ziemi . Na karczmarza i włodarza przypadało pół włóki , na oganiacza 2 zagony . Do roboty dworskiej przeznaczono 2 i $\frac{1}{2}$ włóki gruntów . Zaś w najem oddano 1 i $\frac{1}{2}$ włóki .

Dwadzieścia osiem lat później , to jest w roku 1767 , Bednary nadal zajmowały 19 i $\frac{1}{2}$ włóki . Jednak zmniejszyła się liczba pustek do niecałych 10 włók .

W rok później do roboty dworskiej były przeznaczone 3 włóki , 2 kwarty i 2 zagony . ziemi . Włodarz i karczmarz mieli 2 i $\frac{1}{2}$ kwarty . Z kolei parafia bednarska miała w swoim posiadaniu 2 i $\frac{1}{4}$ włóki gruntów . Ilość pustek zwiększyła się do ponad 11 włók .

Po dziewięciu latach , czyli w roku 1777 , ilość gruntów zajmowanych przez Bednary nie uległa zmianie . W tym czasie do roboty dworskiej było przeznaczone 3 włóki i 10 zagonów . W najem oddano 2 włóki . Zaś powierzchnia pustek nadal była duża i wynosiła ponad 11 włók . Do ówczesnej parafii bednarskiej należało wtedy 2 włóki i 2 zagony gruntów . Poza tym we wsi było jeszcze 12 zagonów przeznaczonych dla włodarza .

Po upływie ośmiu kolejnych lat , w roku 1785 , chłopci bednarscy zajmowali 66 kwart gruntów⁵⁵ . Z tego do roboty dworskiej

⁵⁴ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz Księstwa Łowickiego przez ks. Józefa Bratkowskiego spisany 1739 r. , sygn. B 150 , str. 99.

⁵⁵ Jan Warężak , Słownik historyczno-geograficzny Księstwa Łowickiego , Wrocław -Warszawa-Kraków 1961 r. , str. 32.

3. Mieszkańcy Bednar .

Przez wiele lat gdy przeprowadzano lustrację Bednar przy okazji był robiony spis mieszkańców . Te dane , które były zbierane przez lustratorów , otrzymywał właściciel wsi , w tym przypadku arcybiskup gnieźnieński . Dane o ludności były jemu potrzebne do zarządzania majątkiem .

Pierwsze dwie lustracje , jakie przeprowadzono w XVII wieku , pochodzą z lat 1639 i 1641 . A więc było to jeszcze przed „potopem szwedzkim” . Niestety , tak w jednej jak i w drugiej lustracji nie ma nic na temat tego ilu mieszkańców mogły liczyć ówczesne Bednary . Nie ma w nich nawet wymienionych gospodarzy bednarskich .

Pierwsza wzmianka o liczbie gospodarzy zamieszkujących wieś Bednary pochodzi z roku 1685 . A więc z okresu w którym Rzeczpospolita Polska podnosiła się ze zniszczeń wojennych po „potopie szwedzkim” . W tym czasie , Bednary zamieszkiwało 44 gospodarzy , w tym sześciu z nich było plebańskich ⁵⁸ . Poza tym nic nie wiemy ile we wsi było żon , synów czy córek .

Następny spis mieszkańców Bednar przeprowadzono w roku 1739 . W ciągu pięćdziesięciu czterech lat we wsi nastąpiły duże zmiany . Spowodowała je trwająca w tym okresie „wojna północna” (1700-1721) oraz towarzyszące jej epidemie . W ich skutku wielu mieszkańców Bednar zmarło . Jednak szybko we wsi przybyło nowych gospodarzy . Prawdopodobnie wielu z nich uciekło z dóbr szlacheckich . Dlatego też w roku 1739 było niewiele mniej chłopów , bo 38 ⁵⁹ , niż w roku 1685 .

Lustracja z roku 1739 jest najbardziej wartościowa z dotychczasowych , gdyż są w niej podane nazwiska poszczególnych gospodarzy bednarskich . I tutaj ich wymienię :

1. Jan Gala ,

2. Antoni Kędziorek ,

⁵⁸ Jan Warężak , Słownik historyczno-geograficzny Księstwa Łowickiego , Wrocław -Warszawa-Kraków 1961 r. , str. 32.

⁵⁹ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz Księstwa Łowickiego przez ks. Józefa Bratkowskiego spisany 1739 r. , sygn. B 150 , str. 99.

3. Kasper Szaleniec ,
4. Kozmalina wdowa ,
5. Wawrzyniec Kubacki ,
6. Matiasz Szymański ,
7. Walenty Grzywaczyk ,
8. Jakub Szymański ,
9. Karol Kopiek ,
10. Szymon Michałek ,
11. Wawrzyniec Kopiek ,
12. Marcin Plichta ,
13. Wawrzyniec Kopec ,
14. Sebastian Baczyński ,
15. Kędziorka wdowa ,
16. Piotr Hasa ,
17. Piotr Wajść ,
18. Piotr Kapusta ,
19. Łukasz Gościnniey ,
20. Łukasz Roczyniak ,
21. Szymon Gala ,

22. Bartłomiej Rosa ,
23. Matiasz Kopec ,
24. Jędrzej Jędrusek ,
25. Szymon Kopciek ,
26. Piotr Kopiek ,
27. Szewcadzyna wdowa ,
28. Jerzy Miodek ,
29. Jan Starus ,
30. Wojciech Reska ,
31. Wojciech Woźniak ,
32. Banach Miodek ,
33. Matiasz Kopiek ,
34. Walenty Kopiek ,
35. Wawrzyniec Cieślak ,
36. Jan Kubacki ,
37. Antoni Bobrawski ,
38. Jerzy Reska .

Poza wymienionymi wyżej gospodarzami w ówczesnych Bednarach mieszkało także 6 komorników .

Z przedstawionego wyżej spisu wynika , że jako gospodarzy notowano przeważnie mężczyzn . Kobiety wymieniano w takich wypadkach tylko gdy były one wdowami . Tak też i było w przypadku Bednar , gdzie mieszkały takie trzy kobiety :

Kozmalina wdowa ,

Kędziorka wdowa ,

Szewcadzyna wdowa .

Wiek XVIII jest okresem kiedy to utrwalają się nazwiska chłopskie . W tym czasie wiele z nich jest jeszcze nie ustalonych . Czytając spisy gospodarzy bednarskich nie można być pewnym czy wymienione tam jakieś nazwisko to rzeczywiście nazwisko , czy też może zawód, który dana osoba wykonywała (Pastuch , Kołodziej) .

Część nazwisk z całą pewnością pochodziło od nazwy zawodu . I jako przykład podam tutaj przodka mojej rodziny , niejakiego Wawrzyńca Cieślaka⁶⁰ . To nazwisko pochodzi od zawodu cieśli .

Poza tym nazwiska chłopów mogły także pochodzić od imienia ojca np. Szymon Michałek . Nazwisko tej osoby pochodziło od imienia ojca , jakiegoś Michała , który w owym czasie był znany przez wielu ludzi .

Jeszcze nazwiska pochodziły od nazwy miejscowości z której pochodziła dana osoba lub jej przodkowie . Takim przykładem może być tutaj Krakowiak od Krakowa lub dzisiejszy Zabost od Zabostowa .

W roku 1739 Bednary zamieszkiwali również chłopci , których nazwiska były tak ładne , że kojarzyły się ze szlacheckim pochodzeniem np. : Marcin Plichta , Matiasz Szymański⁶¹ . Takie nazwiska mogły uchodzić , w owym czasie , za szlacheckie . W tym jednak przypadku nosili je chłopci .

Kolejny spis mieszkańców Bednar został przeprowadzony dziesięć lat później , to jest w roku 1749 . Wiemy z niego , że w tym czasie wieś zamieszkiwało 52 gospodarzy⁶² . Z tego wynika , iż w

⁶⁰ Tamże .

⁶¹ Tamże .

⁶² Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium bonorum Ducatus Loviciensis per. Joannem Mlicki conscriptum 1749 r. ,sygn. B 151, str. 67-68 .

przeznaczono 3 włóki i 10 zagonów . W najem były oddane 2 włóki . Do parafii bednarskiej należały , w tym czasie , 2 włóki i 2 zagony . Dla włodarza przeznaczono 12 zagonów . Poza tym nie zmieniła się ilość pustek .

W roku 1795 , to jest dziesięć lat później , sytuacja w Bednarach uległa diametralnej zmianie . I tak ilość gruntów należących do wsi zwiększyła się do 22 i $\frac{1}{4}$ włóki ⁵⁶ . Z jakiej racji Bednary znalazły się w posiadaniu dodatkowych 3 włók tego nie wiemy . W tym czasie do roboty dworskiej były przeznaczone 2 włóki . Kościół bednarskie był w posiadaniu 1 i $\frac{1}{2}$ włóki . Włościanie plebańscy uprawiali wówczas przeszło 2 włóki ziemi . Na gromadę zamkową w pańszczyznę przeznaczono 8 włók , zaś w czynsz 7 i $\frac{1}{2}$ włóki oraz 2 i pół zagonu .

W tym miejscu muszę zaznaczyć , że miałem trudności z przeliczeniem ówczesnych miar powierzchni na dzisiejsze hektary . Było to spowodowane tym , że stosowano wtedy różne łany a nie wiemy jakich używano w Bednarach . Najprawdopodobniej był to jednak łan królewski którego powierzchnia wynosiła 538.649 metrów kwadratowych ⁵⁷ .

Poza tym w pierwszych lustracjach XVII wieku powierzchnię gruntów określano w łanach . Natomiast w późniejszych latach tę wielkość podawano we włókach . Z tego wynika , że łan i włóka były używane zamiennie .

Podsumowując , przez cały XVII i XVIII wiek , w zasadzie nie zmienny była areał ziemi chłopskiej . Ale każda lustracja przynosiła inne dane o użytkowanych gruntach , gdyż dorastali nowi gospodarze, pojawiały się nowe rodziny , ale też i przechodziły klęski wojenne „potopu szwedzkiego” i „ wojny północnej” . Tym z kolei towarzyszyły różne epidemie .

Przez pustki rozumiemy areał ziemi , którego nie było komu uprawiać . W dobrach szlacheckich , w XVII i XVIII wieku występowało bardzo dużo pustek , gdyż miało tam miejsce zbiegostwo chłopów . W testamencie ojciec zapisywał synom również i zbiegłych chłopów . W dobrach arcybiskupich zbiegostwo nie występowało na taką skalę , gdyż od wieków były tutaj unormowane : sytuacja prawna chłopów oraz wielkość ich obowiązków . Poza tym

⁵⁶ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Josephum Gembarth conscriptum 1795 r. ,sygn. B 158 ,str. 32 .

⁵⁷ Jerzy Ichnatowicz , Vademecum do badań nad historią XIX i XX wieku , Warszawa 1967 r. , str. 37.

każdy lustrator skwapliwie zapisywał wszystkie ciężary nałożone na chłopów . Dzięki takim kontrolom dzierżawcy nie mogli zwiększać obciążeń chłopskich .

Inną pozycją podawaną w lustracjach był areał leżący odłogiem . O ile pustki wynikały z braku rąk do uprawiania ziemi , to grunta leżące odłogiem miały swoich użytkowników . Odłogowanie wynikało z zasad ówczesnej gospodarki rolnej , gdzie co trzy lata ziemia odpoczywała odłogiem .

porównaniu z poprzednim spisem w Bednarach pojawiło się 14 nowych gospodarstw . Na pewno część z nowych gospodarzy bednarskich przybyła z innych wsi należących do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego . Można jednak przypuszczać , że wśród owych przybyszów znajdowali się też tacy chłopci , którzy po prostu uciekli z dóbr szlacheckich . Takie zjawisko miało miejsce , gdyż szlachta nie była skora do puszczania chłopów . Szlachcic posiadający jedną lub kilka wiosek nie chciał puścić np. chłopaka któremu spodobała się dziewczyna z Bednar . A to dlatego , że przez to stracił by jedną parę rąk potrzebnych do pracy na roli . Natomiast w arcybiskupstwie gnieźnieńskim można było się takiemu chłopakowi żenić obojętnie gdzie byleby w granicach dóbr arcybiskupich . Arcybiskupa nie obchodziło czy chłopak z Bednar pójdzie do Mysłakowa , czy do Kompiny , ponieważ były to wsie należące do dóbr arcybiskupich.

Chłopi uciekali także z majątków szlacheckich , gdyż byli tam nadmiernie wykorzystywani . Takiego zjawiska nie było w dobrach arcybiskupich , ponieważ tutaj przeprowadzano lustracje .

Porównując spis przeprowadzony w roku 1749 do tego z przed dziesięciu lat wynika , że z Bednar znikło dziesięć nazwisk . A mianowicie :

Grzywaczyk , Kozmalina wdowa , Michałek , Kędziorka wdowa , Hasa , Gościnnny , Roczyniak , Szewcadzyna wdowa , Starus , Bobrawski , Woźniak ⁶³ .

W miejsce tych nazwisk , które z różnych powodów znikły z Bednar w latach 1739-49 , pojawiły się nowe . W tym miejscu je wymienię :

Wawrzyszczowa wdowa , Siewierski , Chojnacki , Cyra , Kalisiak , Fidrysiak , Młynarz , Fielyszczak , Kapuścina wdowa , Wasieniaczek , Kozmana , Górecki , Krakowiak , Szewc , Plichta , Kozka , Gurnicki , Kowal .

Kolejny spis ludności w Bednarach został przeprowadzony osiemnaście lat później , to jest w roku 1767 . W jego wyniku okazało

⁶³ Tamże .

się , że w Bednarach są 33 gospodarstwa . Porównując tę liczbę do ze spisem pochodzącym z 1749 zauważamy , iż nastąpił duży spadek liczby gospodarzy bednarskich i to aż o 19 . Tak duży ubytek wśród mieszkańców Bednar został najprawdopodobniej spowodowany przez jakąś epidemię . W skutek tego wielu z nich umarło .

W tym miejscu wymienię nazwiska , które znikły z Bednar w latach 1749- 1767 :

Cyra , Szymański , Roczenka , Fidrysiak , Młynarz , Fielyszczak , Wasieniaczek , Szaleniec , Kozmana , Górecki , Puchała , Rezka , Grzywacz , Kozka , Kończyk , Kowal , Szewc⁶⁴ .

Z powyższego wykazu wynika , że w ciągu tych osiemnastu lat które upłynęły od poprzedniego spisu ubyła duża część mieszkańców Bednar . Właściciel wsi , czyli arcybiskup gnieźnieński widząc tak duże wyludnienie we wsi starał się przyciągnąć do niej nowych osadników . Wraz z przybyciem do Bednar nowych gospodarzy pojawiają się w nich również i takie nowe nazwiska jak :

Kimski , Kędzierski , Hetman , Gratys , Hopa , Roczyniec , Porycki , Szewczaga .

Po upływie roku liczba gospodarzy bednarskich zwiększyła się tylko o jednego . W sumie Bednary zamieszkiwało ich 34 .

Dziewięć lat później , to jest w roku 1777 , sytuacja w Bednarach jest już znacznie lepsza . W tym czasie wieś zamieszkiwało 40 gospodarzy . Nie wiemy niestety , ilu z ówczesnych gospodarzy bednarskich miało żony . Natomiast wiemy , że Bednarach mieszkało 36 synów i 46 córek⁶⁵ . Poza tym we wsi było także 8 gospodarzy nie mających potomstwa . Z dotychczasowych przez mnie przedstawionych spisów ten jest najdokładniejszy . Wiemy z niego , że najliczniejsze potomstwo , w owym czasie posiadali : Sebastian Kopijek (2 synów i 4 córki) i Franciszek Kopiek (syn i 5 córek) . Poza tym w Bednarach znajdowało się także 10 gospodarstw w

⁶⁴ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Antonium Mathiam a Bogusławice Sierakowski conscriptum 1767 r. , sygn. B 153 , str. 169-170.

⁶⁵ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Theodorum Gabrielem de Siemianice conscriptum 1777 r. , sygn. B 154 , str.251.

których nie było potomstwa . Tak szczegółowy spis był potrzebny arcybiskupowi gnieźnieńskiemu , oraz zarządcom do jak najlepszego , pod względem ekonomicznym , zagospodarowania tego majątku . Liczba córek i synów , którzy mieszkali w Bednarach mogła sugerować ile trzeba będzie w przyszłości wybudować domów dla nowych gospodarzy .

Porównując spis przeprowadzony w roku 1777 do poprzedniego, zauważamy zniknięcie z Bednar kolejnych nazwisk . Takich jak :

Kimski , Kędziński , Hetman , Siewierski , Kopicik .

W miejsce tych nazwisk , które znikły z Bednar pojawiają się nowe . A mianowicie :

Rzeczycki , Pantuszewski , Szetman , Radon , Bratt , Kaczmarz , Sirocki .

Po upływie czterech lat , to jest w roku 1789 , było 48 gospodarzy bednarskich ⁶⁶ . Tylko jeden z nich nie miał żony . Poza tym chłopci w Bednarach posiadali również i potomstwo . W ówczesnych gospodarstwach bednarskich było 66 synów do lat 15 oraz 8 synów którzy mieli więcej niż 15 lat . Poza synami w Bednarach było także 69 córek . W roku 1789 Bednary zamieszkiwało również 19 komorników . W tej liczbie było 6 mężczyzn oraz 13 kobiet . Wiemy też , że we wsi mieszkała i czeladź . W sumie były to 32 osoby . Z czego było 20 parobków oraz 12 dziewczek . Ogółem Bednary , w tym czasie , zamieszkiwało 289 osób . W tej liczbie było 148 mężczyzn i 141 kobiet .

Po upływie roku liczba gospodarzy zamieszkujących Bednary wynosiła 59 ⁶⁷ . Taką liczbę podaje Jan Warężak w swoim „Słowniku historyczno-geograficznym Księstwa Łowickiego” . Trudno powiedzieć czy wymieniona liczba gospodarzy bednarskich jest wiarygodna . Gdyby porównać ją z danymi pochodzącymi z roku

⁶⁶ Jan Warężak , Słownik historyczno-geograficzny Księstwa Łowickiego , Wrocław -Warszawa-Kraków 1961 r. , str. 33.

⁶⁷ Tamże .

1789 (było ich 48) i z roku 1795 (46) to można mieć pewne wątpliwości czy rzeczywiście było aż tylu gospodarzy w Bednarach .

Ostatni spis ludności bednarskiej miał miejsce w roku 1795 . Jak już wspomniałem ówczesne Bednary zamieszkiwało 46 gospodarzy (w tym jedna wdowa) ⁶⁸ . Jednak trzech z nich (Tomasz Plichta , Jędrzej Wajść i Rosina wdowa) opuściło swoje gospodarstwa. Co było tego przyczyną tego nie wiemy .

Do roku 1795 z Bednar znikły kolejne nazwiska . A mianowicie:

Hopa , Kopijek , Gratys , Szewczaga , Pantuszewski , Porycki , Szetman , Radon , Krakowski , Bratt , Kaczmarz , Roczyniec .

W miejsce tych nazwisk , które znikły z Bednar pojawiają się nowe :

Wasieniak , Gabryel , Zimny , Szczepanik , Charcikowski , Nowak , Stepanik , Rados , Peszko , Kowal , Strzecha , Brzechoczyński .

W 1795 roku 37 gospodarzy bednarskich miało żony , zaś siedmiu innych było wdowcami . Oprócz tego w Bednarach mieszkała także jedna wdowa . Poza tym chłopci w Bednarach mieli 47 synów oraz 39 córek . Najliczniejsze potomstwo we wsi miał wtedy niejaki Dominik Kapusta . W jego domu byli 3 synowie i 3 córki . Cała jego rodzina liczyła ogółem 8 dusz i była najliczniejsza w Bednarach ⁶⁹ .

Poza tym w owym czasie gospodarze bednarscy posiadali także i czeladź . W sumie było to 17 osób (15 parobków i 2 dziewczki) . Ogółem ówczesne Bednary zamieszkiwały 194 osoby .

W spisie z 1795 roku jest też wymieniony przodek mojej rodziny, niejaki Kuba Cieślak . W tym czasie miał on żonę oraz potomstwo (córkę i syna) .

Z przedstawionych wyżej przez mnie danych wynika , że w każdym spisie z XVII i XVIII wieku była inna liczba mieszkańców Bednar . Niektóre nazwiska znikły w ich miejsce pojawiały się nowe. Największy spadek liczby mieszkańców Bednar miał związek z przetaczającymi się przez tereny Rzeczypospolitej wojnami („potopu

⁶⁸ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Josephum Gembarth conscriptum 1795 r. ,sygn. B 158 ,str. 32 .

⁶⁹ Tamże .

szwedzkiego” i „wojny północnej”) oraz towarzyszącymi im epidemiami .

4. Dobytek mieszkańców Bednar.

a) Zabudowania wiejskie .

Przez wieki do podstawowych budynków w gospodarstwie wiejskim była chałupa . Ten budynek służył gospodarzowi i całej jego rodzinie za mieszkanie .

Przez długi czas domy chłopów miały prostą budowę . Wewnątrz chałupy wiejskiej znajdowała się tylko jedna izba . Z biegiem czasu domy na wsi zaczęły się powoli zmieniać . Widać to już w XVIII wieku . Chłopi po prostu widzieli jak mieszka szlachta . Przyglądali się oni dworkom w których przebywali zarządcy folwarków . Co zamożniejsi z nich pozazdrościli szlachcie takich domów . Dlatego też stawiali oni coraz bardziej rozbudowane chałupy. Z czasem , domy co bogatszych gospodarzy zaczęły przypominać dworki w których jeszcze sto lat temu mógł by mieszkać jakiś szlachcic .

W lustracjach pochodzących z XVII wieku niema niestety , w ogóle mowy o domach chłopów bednarskich .

Pierwsza lustracja Bednar w której jest mowa o chałupach pochodzi z roku 1739 . Wiemy z niej , że we wsi znajdowało się 28 domów ⁷⁰ . Ponieważ w Bednarach było 38 gospodarzy , to możemy z tego wywnioskować , że w dziesięciu chałupach mieszkały po dwie rodziny . Poza tym we wsi znajdowało się również 6 komorników , którzy musieli też gdzieś mieszkać .

Kolejną lustrację przeprowadzono dziesięć lat później , to jest w roku 1749 . Z dotychczas przez mnie przedstawionych , jest ona najbardziej wartościowa . Wiemy z niej , że w ówczesnych Bednarach było 27 chałup . Porównując tę ilość z liczbą gospodarzy bednarskich (tych było 52) widzimy , że połowa z nich nie miała swojego domu . Swoje domy posiadali następujący gospodarze bednarscy :

Jan Gala , Szymon Kopeć , Andrzej Kardialik , Wawrzyniec Kopeć , Szymon Rosa , Wawrzyszczowa wdowa , Marcin Kapusta ,

⁷⁰ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz Księstwa Łowickiego przez ks. Józefa Bratkowskiego spisany 1739 r. , sygn. B 150 , str. 99.

Franciszek Kopiek , Sebastian Baczyński , Matiasz Kopiek , Jan Siewierski , Benedykt Miodek , Walenty Kapusta , Marcin Kardialik , Jan Chojnacki , Adam Kopicik , Wawrzyniec Kubacki , Wojciech Cyra, Wawrzyniec Cieślak , Szymon Kalisiak , Jan Kubacki , Marcin Plichta , Matiasz Szymański , Matiasz Kopeć – buda , Mikołaj Wajść – buda , Józef Kozmana , Antoni Kędzior .

Wśród wyżej wymienionych gospodarzy bednarskich , dwóch (Mikołaj Wajść i Matiasz Kopeć) mieszkało w budach . Do tych szczęśliwców , którzy posiadali dom zaliczał się także i przodek mojej rodziny , czyli Wawrzyniec Cieślak .

Osiemnaście lat później , to jest w roku 1767 , w Bednarach znajdowało się 27 domów⁷¹ . Wynika więc z tego , że we wsi przybyły 3 nowe chałupy . Większość ówczesnych gospodarzy bednarskich (było ich 33) miała swoją chałupę . Pozostałych trzech musiało mieszkać u innych gospodarzy (np. Eliaszbaczyński z Tomaszem Plichtą) .

Po upływie roku liczba chałup w gospodarstwach bednarskich nie zmieniła .

Dziewięć lat później w Bednarach były 52 domy . Jak widzimy we wsi przybyło 20 nowych chałup⁷² . W tym czasie każdy z gospodarzy bednarskich posiadał swój dom .

Po upływie czterech lat , w roku 1789 , w Bednarach znajdowało się 48 chałup . Widzimy więc , że we wsi ubyły 4 domy .

Rok później w Bednarach było 49 chałup , czyli o jedną więcej niż w 1789 roku .

Ostatnia XVIII-wieczna lustracja Bednar , pochodzi z roku 1795. W tym czasie , gospodarze bednarscy posiadali 38 domów⁷³ . Ponieważ w Bednarach mieszkało wówczas 46 rodzin to widzimy , że osiem z nich nie miało swojej chałupy .

Drugim ważnym budynkiem w gospodarstwie wiejskim była stodoła . Podczas żniw do jej wnętrza zwożono zboże . Typowa stodoła była zbudowana z drewnianych belek i żerdzi . W jej wnętrzu

⁷¹ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Antonium Mathian a Bogusławice Sierakowski conscriptum 1767 r. , sygn. B 153 , str. 169-170.

⁷² Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Theodorum Gabrielem de Siemianice conscriptum 1777 r. , sygn. B 154 , str.251.

⁷³ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Josephum Gembarth conscriptum 1795 r. , sygn. B 158 , str. 32.

znajdowało się klepisko oraz sásiek . Sam sásiek służył do składowania zebranego zboża . Zaś na klepisku w okresie jesienno-zimowym chłopci młócili cepami zboże . Stodoła w gospodarstwie wiejskim posiadała także wrota , które zazwyczaj były umieszczone na przestrzał . Natomiast poszycie dachu wykonywano ze snopków .

Pierwsze wzmianki o stodołach gospodarzy bednarskich pochodzą roku z lustracji przeprowadzonej w roku 1749 . Wiemy , że w tym czasie owi gospodarze posiadali 27 stodół ⁷⁴ . Dwóch chłopów bednarskich (Andrzej Kardialik i Wojciech Cyra) miało ich wtedy po dwie . Zaś czterej inni gospodarze (Jan Gala , Jan Chojnacki , Mikołaj Wajśc i Kacper Szaleniec) posiadali po połowie stodoły .

Dwadzieścia osiem lat później , to znaczy w roku 1777 , w gospodarstwach bednarskich znajdowało się 30 stodół . Wiemy również , że dziesięciu gospodarzy nie posiadało takowych .

Po upływie ośmiu lat , w roku 1785 , liczba stodół w Bednarach zwiększyła się do 40 .

Dziesięć lat później , w roku 1795 , gospodarze bednarscy byli w posiadaniu 34 stodół ⁷⁵ .

⁷⁴ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium bonorum Ducatus Loviciensis per. Joannem Mlicki conscriptum 1749 r. ,sygn. B 151, str. 67-68 .

⁷⁵ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Josephum Gembarth conscriptum 1795 r. ,sygn. B 158 ,str. 32.

c) *Żywy inwentarz.*

Przez całe wieki w gospodarstwach bednarskich były hodowane różne zwierzęta . Zarówno wieś Bednary jak i folwark bednarski posiadały dużą połąć terenów zalewowych , które były przeznaczone na łąki . Wiedząc jak wielkim bogactwem dysponowali gospodarze bednarscy , możemy się domyślać , że była tutaj rozwinięta gospodarka hodowlana .

W pierwszych dwóch lustracjach Bednar pochodzących w latach 1639 i 1641 niema mowy o tym jakie zwierzęta hodowano w gospodarstwach bednarskich . Są tutaj jednak wymienione powinności mieszkańców Bednar w naturze . Wynika z nich , że miejscowi gospodarze mieli obowiązek oddawać do dworu kury , kapłony i gęsi. Poza tym oddawali oni , do dworu , również i ser . Świadczy to o tym, że w Bednarach hodowano także krowy .

Pierwsza lustracja która mówi nam o tym jakie zwierzęta hodowano w gospodarstwach bednarskich , pochodzi z roku 1685 . Jak wiemy cała Polska , w tym czasie , borykała się ze zniszczeniami po „potopie szwedzkim” . Jednak sytuacja w Bednarach nie była taka tragiczna jak gdzie indziej . Czterdziestu gospodarzy bednarskich posiadało wówczas 24 konie . Jednak dla chłopów ważniejszymi zwierzętami od koni były woły . Bednarscy gospodarze posiadali ich 86 sztuk . Poza tym w Bednarach trzymano również 88 krów⁷⁶ .

Po upływie pięćdziesięciu czterech lat , to znaczy w roku 1739 , liczba zwierząt hodowanych przez gospodarzy bednarskich znacznie spadła . Powodem tego była , trwająca w latach 1700-1721 „wojna północna” . Przechodzące w tym czasie wojska po prostu zjadały większość zwierząt . Z ówczesnej lustracji wiemy , że chłopci bednarscy posiadali 53 woły . Oprócz nich w gospodarstwach bednarskich hodowano wówczas także 52 krowy i 5 koni⁷⁷ .

Dziesięć lat później , w roku 1749 , liczba zwierząt hodowanych w Bednarach niewiele się zmieniła . Ówcześni gospodarze bednarscy posiadali 55 wołów . Wiemy , że jeden z chłopów (Andrzej Kardialik)

⁷⁶ Jan Warężak , Słownik historyczno-geograficzny Księstwa Łowickiego , Wrocław -Warszawa-Kraków 1961 r. , str. 31.

⁷⁷ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz Księstwa Łowickiego przez ks. Józefa Bratkowskiego spisany 1739 r. , sygn. B 150 , str. 99.

posiadał ich 4 sztuki . Dwóch innych gospodarzy bednarskich (Marcin Kapusta i Matiasz Kopiek) miało w swoim posiadaniu po trzy woły . W pozostałych gospodarstwach trzymano ich przeważnie po jednym lub dwa .

Poza wołami w ówczesnych gospodarstwach bednarskich hodowano także 13 koni oraz 55 krów⁷⁸ . Tylko jeden chłop (Marcin Kapusta) posiadał dwa konie . Oprócz tego dwóch gospodarzy bednarskich (Andrzej Kardialik i Marcin Kapusta) miało po cztery krowy . Zaś , pięciu innych posiadało wówczas ich po trzy sztuki .

Po dziewiętnastu latach , to jest w roku 1768 , sytuacja w Bednarach znacznie się poprawiła . W okresie tych kilkunastu lat , niemal podwoiła się liczba wołów (było ich 98) . Choć nie tak dużo ale również zwiększyła się ilość krów do 62 . Jednak największy przyrost był w hodowli koni , których gospodarze bednarscy trzymali wówczas 56 sztuk⁷⁹ .

Po dziesięciu latach , w roku 1777 , w gospodarstwach bednarskich obserwujemy ponowne zubożenie inwentarza żywego . I tak liczba wołów spadała do 57 sztuk . Przeważnie w każdym gospodarstwie bednarskim był jeden lub dwa woły . W tym czasie zmniejszyła się także ilość koni do 26 sztuk . Dwaj gospodarze bednarscy (Eliasz Baczyński i Andrzej Wajśc) mieli ich po dwa . Również liczba krów znacznie spadła , bo do 52 sztuk⁸⁰ . Tylko dwóch gospodarzy (Dominik Kapusta i Franciszek Kopiek) posiadało po trzy krowy .

Osiem lat później , w roku 1785 , zauważamy znaczne zwiększenie się liczebności zwierząt hodowanych w Bednarach . W ciągu tych paru lat ilość wołów urosła do 98 sztuk . Gospodarze bednarscy trzymali wówczas także 56 koni i 62 krowy .

Ostatnia lustracja Bednar , pochodząca z roku 1795 , jest najbardziej szczegółowa z dotychczasowych . Pierwszy raz w spisie inwentarza żywego są uwzględnione także świnie i jałówki . Z lustracji wiemy , że gospodarze bednarscy posiadali 51 świń .

⁷⁸ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium bonorum Ducatus Loviciensis per. Joannem Mlicki conscriptum 1749 r. ,sygn. B 151, str. 67-68 .

⁷⁹ Jan Warężak , Słownik historyczno-geograficzny Księstwa Łowickiego , Wrocław -Warszawa-Kraków 1961 r. , str. 31.

⁸⁰ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Theodorum Gabrielem de Siemianice conscriptum 1777 r. ,sygn. B 154 , str.251.

Najwięcej było takich gospodarstw , gdzie trzymano ich po dwie sztuki . Większość gospodarzy bednarskich posiadało także po dwa woły . Z tym , że Dominik Kapusta posiadał ich 4 sztuki , zaś Franciszek Kalisiak 3 . Ogółem w Bednarach było 76 wołów .

Poza tym mieszkańcy Bednar hodowali także 44 krowy . We wsi było dwóch gospodarzy (Dominik Kapusta i Roman Grzywacz) , którzy posiadali ich po 3 sztuki . W tym czasie , oprócz krów w miejscowych gospodarstwach trzymano również 22 jałówki ⁸¹ .

⁸¹ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Josephum Gembarth conscriptum 1795 r. ,sygn. B 158 ,str. 32.

5) Podatki i powinności .

Przez wieki chłopci byli zobowiązani do oddawania właścicielowi wsi różnego rodzaju podatków i powinności . Różnorakie podatki były oddawane w postaci płodów rolnych lub pieniędzy . Poza tym chłopci musieli także odrabiać pańszczyznę w folwarku . Byli oni również zobowiązani do pracy podczas gwałtów (najczęściej podczas żniw , kiedy trzeba było zebrać z pól zboże) oraz szarwarków (czyli dni w które chłopci pracowali przy różnego rodzaju naprawach i modernizacjach) . Tak też i było w dobrach arcybiskupstwa gnieźnieńskiego (a co za tym idzie również i w Bednarach) .

Pierwsze dane jakie ja posiadam , na temat podatków i powinności mieszkańców Bednar , pochodzą z lustracji przeprowadzonej w roku 1639 . W tym czasie , chłopci bednarscy mieli obowiązek oddawać do dworu :

stacyjne po 7 groszy ,
serowe po 2 i ½ grosza ,
za gomułki po 20 groszy ,
kapłonów po 2 ,
kur po 22 ,
jaj po 200 sztuk ⁸² .

Siemię i konopie gospodarze bednarscy oddawali do Kapituły Łowickiej . Poza tym płacili oni również takie podatki jak :

czynsz z włóki 29 groszy ,
szynkowego od kaczmarzy 29 groszy ,
najmu małego po 12 groszy ,
najmu wielkiego po 16 zł .

Każdy gospodarz bednarski , który hodował gęsi był zobowiązany oddać do dworu jedną z nich .

W roku 1639 chłopci bednarscy mieli do odrobienia 6 dni pańszczyzny ⁸³ . Trzeba tutaj zaznaczyć , że była to liczba dni pieszych (czyli w przypadku , gdy do odrabiania pańszczyzny szedł chłop nie posiadający żadnego sprzętu) . Jeżeli jednak chłop odrabiał

⁸² Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz klucza kompińskiego przez Alexandra Głębockiego podany 1639 r. , sygn. B 164 , str. 16.

⁸³ Tamże .

pańszczyznę ze sprzętem , wówczas liczyło mu się to podwójnie . Z tego też powodu miał on do odrobienia tylko 3 dni .

Po upływie dwóch lat , to jest w roku 1641 , chłopci bednarscy mieli takie same obowiązki i powinności .

Po następnych czterdziestu czterech latach , w roku 1685 , gospodarze bednarscy płacili :

czynszu z włóki po 27 groszy ,

najmu wielkiego po 18 zł 12 gr.

Poza tym byli oni także zobowiązani do odrabiania 6 dni pańszczyzny, w tygodniu ⁸⁴.

Następna lustracja Bednar została przeprowadzona w roku 1739. W tym czasie chłopci bednarscy oddawali do dworu :

kapłonów po 2 ,

kur po 22 ,

jaj kop 3 (w każdej po 20 sztuk) ,

owsa gajowego 40 korcy .

Gospodarz bednarski , który hodował gęsi groszowe miał obowiązek oddać jedną do dworu .

Poza tym chłopci w Bednarach byli zobowiązani do odrabiania pańszczyzny . Ogółem było jej w tygodniu :

15 dni sprzężajnych ,

26 dni pieszych ,

56 dni gwałty wolne w żniwa .

Do Wisły miejscowi chłopci wywozili po 18 korcy zboża z włóki. Mieli oni także jedno przesło w moście zamkowym w Łowiczu oraz groblę w młynie bednarskim , które byli zobowiązani naprawiać .

Poza tymi wszystkimi powinnościami i podatkami , mieszkańcy Bednar płacili również :

hiberni 320 zł ,

pogłównie 123 zł ,

lenungi 44 zł ⁸⁵.

Po upływie dwudziestu ośmiu lat , to jest w roku 1767, mieszkańcy Bednar płacili do dworu :

czynszu drobnego 18 zł 2 gr. ,

⁸⁴ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz klucza kompińskiego przez Woyciecha Węzyka podany 1641 r. , sygn. B 165 ,str. 24.

⁸⁵ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inwentarz Księstwa Łowickiego przez ks. Józefa Bratkowskiego spisany 1739 r. , sygn. B 150 , str. 99.

najmu wielkiego 120 zł⁸⁶.

Poza tym chłopci oddawali także :

po 22 kury z włóki ,
po 2 kapłony ,
po 3 kopy jaj (każda po 20 sztuk) ,
owsa gajowego 82 korce ,
owsa wiecowego 4 korce .

Każdy gospodarz , który hodował gęsi był zobowiązany oddawać do dworu jedną z nich . Do Wisły chłopci bednarscy mieli obowiązek wywieźć 30 korcy zboża .

Poza tym miejscowi chłopci mieli jedno przęsło w moście zamkowym w Łowiczu oraz groblę w młynie bednarskim .

Ponadto chłopci bednarscy oddawali do Kapituły Łowickiej dziesięcinę wytyczną :

pogłównego 240 zł ,
hiberni 323 zł ,
lelungi 88 zł ,
flisowego 8 zł⁸⁷.

Po osiemnastu latach , czyli w roku 1785 , mieszkańcy Bednar oddawali do dworu :

czynszu w gotówce 687 zł 6 ½ gr. ,
kur 96 ,
kapłonów 24 ,
jaj kop 24 (z 8 włók) ,
owsa gajowego 82 ½ korca ,
owsa wiecowego 4 ½ korca i 3 zł⁸⁸.

Dziesięć lat później , to znaczy w roku 1795 , gospodarze bednarscy mieli następujące zobowiązania wobec dworu :

dni sprzężajnych w tydzień 24 ,
dni pieszych w tydzień 32 ,
gwałtowych 96 ,
szarwarkowych 640 .

⁸⁶ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Antonium Mathian a Bogusławice Sierakowski conscriptum 1767 r. , sygn. B 153 , str. 169-170.

⁸⁷ Tamże .

⁸⁸ Archiwum Kapituły Gnieźnieńskiej , Inventarium Ducatus Loviciensis per. Josephum Gembarth conscriptum 1795 r. , sygn. B 158 , str. 32.

Poza tym miejscowi chłopci oddawali , w tym czasie , do dworu także :

kur 96 ,
kapłonów 24 ,
jaj kop 24 .

Do Wisły , gospodarze bednarscy wywozili 64 korce zboża . Owsa sepowego oddawali 80 korcy . Czyszu z włóki mieli obowiązek płacić 687zł 16 gr. rocznie . Oprócz tego chłopci bednarscy płacili także podymne w wysokości 119 zł 18 gr. na ratę . Poza tym mieli oni przesło w moście zamkowym w Łowiczu oraz groblę w młynie bednarskim ⁸⁹ .

⁸⁹ Tamże .

Zakończenie

Wieś Bednary jest położona na prawym brzegu Bzury . Od rzeki oddziela ją , szeroki na 2 – 3 kilometry pas terenów zalewowych , które przeznaczono na łąki . O dzisiejszym rozwoju wsi decyduje stacja kolejowa na linii Łowicz – Warszawa i droga , która biegnie z mostu w Wyszogrodzie , przez Rybno , Kominę i Nieborów do Skierniewic . A w dawnych czasach Bednary jako wieś należąca do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego , była uzależniona od bliskości Łowicza – miasta w którym rezydowali arcybiskupi .

Parafia bednarska ukształtowana w średniowieczu , miała kształt wydłużony i sięgała klinem , od Łupi aż po prawy brzeg Rawki . Natomiast od południa były już wsie szlacheckie .

Pierwsza historyczna wzmianka o Bednarach pochodzi z 1357 roku . Wtedy to , na polecenie arcybiskupa gnieźnieńskiego Jarosława Skotnickiego , został wydany dokument o przeniesieniu wsi z prawa polskiego na prawo średzkie . Według tego , nowego prawa mógł sobie wybrać 3 dowolne łany . Jednak pod warunkiem , że znajdzie osadników na 20 łanów należących do arcybiskupstwa gnieźnieńskiego .

W XVI wieku sołectwo bednarskie zostało zamienione na folwark . Ten był przez arcybiskupów gnieźnieńskich oddawany w dzierżawę . Natomiast chłopci bednarscy odrabiali w tym folwarku pańszczyznę .

Zarówno wieś Bednary , jak i folwark bednarski należały do klucza kompińskiego , który leżał po drugiej stronie Bzury .

Liczebność mieszkańców Bednar , jak i zagospodarowanie były uzależnione od przechodzących wojen i epidemii . Nie występuje tutaj zjawisko zbiegostwa chłopów , bardzo częste w dobrach należących do szlachty . Było to spowodowane tym , że w dobrach arcybiskupstwa gnieźnieńskiego , często przeprowadzano lustracje . Te były formą kontroli dzierżawców . Przez to nie mogli oni nakładać na chłopów bednarskich , nowych ciężarów .

W ówczesnym folwarku bednarskim , jak i we wsi hodowano różne zwierzęta . Było tutaj trzymane bydło rogate , świnie , konie

oraz drób . Poza tym mieszkańcy Bednar również uprawiali różnego rodzaju zboża i inne rośliny .

Obecnie najpilniejszym zadaniem jest napisanie historii parafii w Bednarach i innych instytucji z nią związanych (szkoły i szpitala – przytułku dla ubogich z parafii) .

Podobnie należało by prześledzić losy Bednar w wiekach XIX i XX . Ale to sobie rezerwuję dla dalszych badań .